

עין עבר שירה

ירחון מקוון לשירה

מטעם החוג לשוחרי שירה

7

יוני 2007

עורכת: שרית שץ
חברי המערכת: דודי בן עמי; עודד פלד
הגהת ניקוד: מאיר צמח
מאיירת: אילנה גרף

כתובת המערכת: saritsz@017.net.il
כתובת אתר החוג לשוחרי שירה: <http://www.saritpoetry.co.il>

כל הזכויות שמורות לחוג לשוחרי שירה

שרית שץ
שני שירים: "שמש בגבעון", "ספינות טרופות"
שיר: "השולחן"
שיר: "שירה וידויית באווירה משפחתית"
שלושה שירים: "ניר לא ישא עוד", "בגלבע", "פעם שרנו"
שיר: "מזוודה"
שיר: "לקורא האלמוני"
שיר: "אומרים שכדור הארץ"
שיר: "שיר עוני ישן-נושן"
שיר: "שיעור מוסיקה"
שיר: "התמרה"
שיר: "אני לא יכולה בלי הזאב"
שני שירים: "מאה שערים", "בודפשט קארד"
שיר: "שירה פוקדת אותך"
שיר: "בין סתיו לאביב"
בלדה: "הבלדה על חיים אפתיקר, איש הלחם ומכחול-האמנים"
שיר: "אימא"
שיר: "דבר יותם"
שיר: "קצב של מילים"
שיר: "כל יום"
שיר: "מתוך: "מחזור לאורפאוס"
אריאל סימקין – דמטריוס קאפטאנאקיס - על המשורר ומשיריו
וולט ויטמן "אני שומע את אמריקה שרה" תרגום: עודד פלד
וולט ויטמן: "ניסים". תרגום: עודד פלד
מחמוד דרוויש: "שארית חיי". תרגום מאנגלית: דן זמיר
מאמר – חלק ב': וירטואוזיות לשונית בשירת רבי יהודה הלוי
שיר: "נשק לא קונבנציונאלי"
שיר: "זוהר"
שיר: "בקצה סולם החולמים"
שיר: "שפה"
שיר: "שוב"
שיר: "שארית"
שיר: "לפי השם"
שיר: "לקראת (כמה דרכים לומר שלום לארץ)"
מאמר: "למה למה ירושלים?" על ירושלים בשירתו של עמיחי

[דבר העורכת](#)
[יעקב שגיא](#)
[אמיר אור](#)
[רמי סערי](#)
[אנדד אלדן](#)
[אשר רייך](#)
[אלי נצר](#)
[יוסף עוזר](#)
[עודד פלד](#)
[עדינה בן-חנן](#)
[אלישע פורת](#)
[ליבנה כץ](#)
[לאה טרן](#)
[יוצא למסע](#)
[פנינה פרנקל](#)
[יוסי גמזו](#)
[יודית שחר](#)
[דודי בן-עמי](#)
[מנחם פאלק](#)
[איליה בר-זאב](#)
[שרה אנגל](#)
[עיין ערך תרגום](#)

[יוסי גמזו](#)
[יעקב ברזילי](#)
[פנינה אליאני – שורוק](#)
[יוכי פרלמן](#)
[יוסי צור](#)
[יעל גלברמן](#)
[שרית שץ](#)
[רינה בשן](#)
[משה גנן](#)
[יוסף עוזר](#)
[חדש על המדף](#)
[אירועי ספרות](#)
[המדור לחיפוש שירים קרובים](#)
[קוראים כותבים](#)

דבר העורכת

רבים הם האנשים השולחים מיצירותיהם אל מערכת הירחון "עיין ערך שירה". חלקן מתקבלות לפרסום וחלקן מושבות לשולח. קשה היא ההחלטה המוטלת על חברי המערכת אילו שירים לפרסם ובאיזו דרך להשיב לאותם אלה שכתבו את שיריהם בדם לבם, אך מסיבו שונות, אין הם מתאימים לפרסום. כאשר אני נשאלת מה היא הדרך להתפתח בשירה, אני עונה: קראו כמה שיותר שירה. והנה מצאתי רעיון זה אצל המשורר והמבקר האמריקאי ארצ'בלד מקליש (1892-1982) שאמר בדרכו המקורית והישירה: "משורר אמיתי לומד מקודמיו, כשם שהנער לומד ממטע התפוחים. הוא גונב את הפרי הטעים ביותר, אוכל, ואת היתר שומר למועד מאוחר יותר". כדי לכתוב שירה טובה, נדרשים כישרון והשראה. השראה פנימית והשראה חיצונית. "הקודמים" עשויים להוות פעמים רבות השראה חיצונית.

ומה בגיליון זה?

ראשית, אני מברכת מקרב לב שני חברי מערכת חדשים שהצטרפו מתוך רצון טוב וכוונה לתרום להתפתחות הירחון, כל אחד בתחומו. מאיר צמח המעמיד לרשות הירחון את כישוריו בתחום הגהת הניקוד ואילנה גרף שהתנדבה לתרום מכישוריה האמנותיים באיור. תודה לשניהם.

כמו כן אני מברכת שני כותבים קבועים בירחון לרגל צאת ספרי שיריהם – אמיר אור ויעל גלברמן. אני מאחלת לשניהם בהצלחה. ובאשר לתכני הגיליון.

מפורסמים בו שירים של כותבים ותיקים וכותבים חדשים שזה עתה הצטרפו. מובא חלקו השני של המאמר "וירטואוזיות לשונית בשירתו של רבי יהודה הלוי". במדור "עיין ערך תרגום" מפגש מעניין עם המשורר היווני דמטריוס קאפטאנאקיס ושירתו.

את סדרת המאמרים נועל מאמר המתבונן בפואמה של יהודה עמיחי על ירושלים.

נשמח מאוד להמשיך לקבל תגובות קוראים למדורים השונים וגם לגופן של יצירות. את תגובות הקוראים נפרסם במדור "קוראים כותבים".

מאחלת לכם קריאה מהנה.

שרית

שני שירים

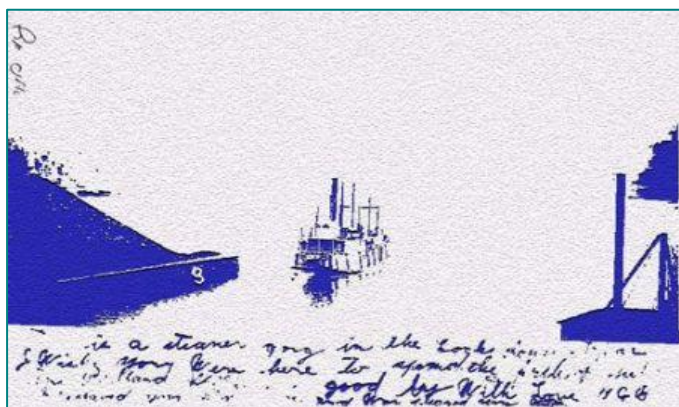
שמש בגבעון

גבעון הנו כפר שקט, דבוק אל המדרון.
פעם אחת, רק פעם אחת, עצרה שם השמש,
בפאתי הכפר, שלא בתחנה הקבועה.
מעולם לא עצרה שם רכבת,
גם אין לה רציף,
בגבעון.
רק יהושע בקר שם לכמה שעות,
לעשות קצת סדר,
להטיל יראה, אני יודע,
פצעי מלחמה, פצעי החכמה שלאחר מעשה,
חרמות.
אני מכיר את מוסר ההשכל האומר,
שמאז הגברים של הכפר הם חוטבי העצים
והנשים אמונות על המים.
אינני יכול שלא לחשב לעצמי שזהו גורלו של מקום
אשר נשאר חייב לשמש
כמה שעות של אור.

ספינות טרופות

אני משוחח עם ספינות טרופות,
שוקעות בזכרון, כמסמכים מסוגים.
מיתות קטנות במנון נמוך
מצלמות היטב.
פעם שיטו על פני המים בתקוה גדולה,
פעם טרם היו טרופות,
טרם ותרו על רגושים בזמן אמת.
אצות, אלמגים ודגים מסממים,
סובבים משמרות המהפכה,
משנים את מה שבאמת היה,
מות יד שניה, בממלכה בה האור גווע
כל השנה.

השירים מתוך: "הולך על זמן" ספר העומד לראות אור בהוצאת "כרמל"

אמיר אור

השלחן

אני לא בעולם הנכון, לא.
הכל עינים האנשים הקירות גם כשהן עצומות
הן זרות לטושות אל פני הזרים
באור הגפריתי

מנורת הקריאה נובחת
על הדפים השוקעים בשלחן
לחי תוססת מתחת לעין
המאפיה זרועה עצמות ואפר.

משיכת העט הבוגדנית הזו
ששורטת את העיר
הצדה

כמו סרטן
וממשיכה חורצת את העולם בהנאה
עד שוליו של הדף
ועכשו גם מעבר –
מוטב לולא נולדה. מוטב נולדה מתה.

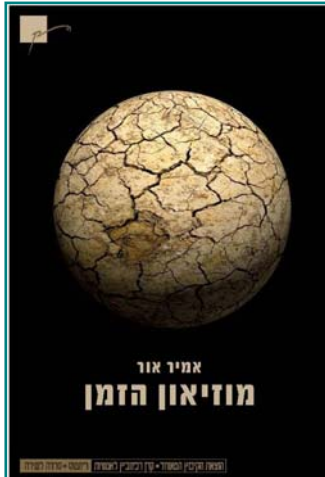
אני מתקן מה שאפשר. זה יכאב.
אל תביט אל תגע בתפרים,
לך
רק על בין השורות. שם השיר הנכון

מתוך "מוזיאון הזמן" שיצא עתה לאור בהוצאת "הקיבוץ המאוחד"

והיה סמוך ובטוח
שאף לא עלה אחד יזקף עצמו
מן הקרקע
וישוב ויצמד לענף.

ויליאם קרלוס וויליאמס
מתוך הספר: "רוצה רק לומר"
תרגום: עודד פלד

שירה וידויית באווירה משפחתית

נכון שמהמתוק-מתוק הזה לא היה לי
מאומה אף פעם, עד שנחתי, למזלי,
בשוק לבלשנות, על ראש הר הצופים.
שתי רוסיזם למדו שם בשרות
משרד הקליטה: האחת, צידת השבט,
סומלית וסואהילית; האחרת,
בשלנית דגולה, ידיש עתיקה.
על שירת הברבור של השוק נצח
ננס מרשע מאגדה קלטית, שלמרות
תסביך הנחיתות המצדק שעשה
שמות בנפשו, ידע ולשית פחות
או יותר כמו סבתי המנוחה
ודבר קופטית שוטפת ממש
אפלו כשדבר עברית.

השתלבותי שם נפלא ומצין,
באווירה המשפחתית –
להגתי בלשנית רהוטה,
מדענית מהותנית,
אבל על אף השתלבותי
בנראה ברח לי המח:
התקן באוירה ההיא
היה גדול עלי. וכיון
שהעולם הזה אינו מקום קבוע,
נאלצתי לותר על קביעות, הקלטות,
ויפה שעה אחת קדם.

באותו ותור נכלל כמוכן
גם הותר על שירת הברבור,
וכלולים בו מני אז ועד הלם
ותורי גם על יתר הברבורים
(= סמינרים מחלקתיים),
אך כעוף מוזר, נאמן לעצמו,
בן-כלאים של ברבור, חסידה וטוס,
לא ותרתי על אוירה משפחתית
אם כי גוזלים אחרים
גזלו את קני החמים.
ועודני אוהב, עכשו ותמיד,
אותה אוירה בלי אור, בלי אורור,
כפי שחסידות אוהבות – עד הגג –
חתונות, בריתות והליות.

מתוך "טבעות השנים" שיצא לאור בשנה הבאה בהוצאת הקיבוץ המאוחד.

אננד אלדן

נִיר לֹא יֵשָׁא עוֹד

לנשמת בן אחותי

בְּגִלְבֵּעַ

עד היום זֶרֶם נָאֵדִי יִלְדוּתְךָ
בְּגוֹן שֶׁל אֲדָמָה וְשֶׁל קִקְאוּ מִסְפֶּלֶךְ הַשְּׁבוּר.
יוֹמָן שֶׁל חֶרֶדָה
בְּפָנֵי הַמַּיִם הַנִּבְטִים כְּטוֹבֵעַ;
צִנְתָּם מִרְגְּלֶיךָ שֶׁהֶרְטִיטוּ נוֹטָפֶת.
אֶת גּוֹפֶם הַנִּמְתָּח עוֹטָפֶת שְׁמִיכְתָּךְ הַכֶּהָה.
אֶתָּה נָצַב לִיָּדֶם יָחִיד בֵּין מֵאָה זְכֵרוֹנוֹת
שֶׁהִתְחַלְתָּ לִשְׁכַּח וְלִיָּלֵה אֶחָד.
יְמִינְךָ וְאַחֻתָּה צְפוֹת עַל פָּנֶיךָ וּבוֹהֶקוֹת.
אֶתָּה יוֹדֵעַ מַה שֶּׁבֶן צוֹנֵחַ
וְאֵין לְהַצִּיל מִטְבִּיעָה.

גִּלָּה הֵיכָן נִפְגָּשִׁים וּבְאִיָּזָה פְּרִי -
אֲדַמְתָּךְ וַיִּמֵּם, וַיִּנְחוּחַ חֵיֶיךָ;
מִדְּרוֹנְךָ שְׁאִינוּ מְנִיחַ לִשְׁכַּח.

אננד אלדן, אחד המשוררים המקוריים ביותר בשירה הישראלית, נולד בפולין ב-1924. מבניה הראשונים של קבוצת חפציבה שבעמק יזרעאל. מזה שנים רבות חבר קיבוץ בארי שבנגב. נציג טיפוסי של זרם השירה ה"ילידית" בספרותנו. מספריו: "חושך זורם ופרי", "לא בשמחות קלות", "לא על האבן לבדה", "לבדו בזרם הכבד", "אור הפנים", "פצלול קולות חלוקים", "קולה מלא הסתכלות", "עתה אתו", "זורם זהיר כזר", "דממה דקה ודוקרת", "לוחשת חולשתה", "סתיו מהסס סודי", "הבהב ובא אביו".

"זכרונות קיץ" - יורם לילך, אמן הדפסים מכפר-יהושע,

נִיר לֹא יֵשָׁא עוֹד תִּכְלֶת בְּעֵינָיו
שְׁתִּיקָה סְבִיבוֹ.
לֹא יִגְדֵּל.
יֶלֶד עוֹלָמִים בְּשִׁדָּה הָאֲבֵל
בִּידֵי אִמּוֹ הַקְּרוּעָה
וּלְחֻצַּת צֶעֱקָה מִבְּפָנִים.

יֶלֶד קִפִּיץ שֶׁל צָחוֹק
חִלּוֹם קָמַל
בְּרִזּוֹן פָּנֵי אָבִיו
וְעוֹפֶרֶת צֶעֱדִיו.

עֲכָשִׁיו אַחֲרֵת יִתְהַלְכוּ
עַל פָּנֵי הָאֲדָמָה;
בְּרַחוּף יַעֲבְרוּהָ
לֹא לְהַכְבִּיד עַל גּוֹפּוֹ.

פַּעַם שָׁרְנוּ

כְּמוֹךְ שָׁרְנוּ -
יָם הִדְגָן מִתְנוּעֵעַ -
לִי נִדְמָה הַיּוֹם,
כָּל גִּבְעוֹל כּוֹפֵף רֹאשׁוֹ אַחֲרֵת,
נִדְמָה, כָּל גִּבְעוֹל בְּעֵתוֹ,
וְלוֹ מֵאֵד סְמוּכִים
כָּדָם אֶל דָּם. כְּמוֹ הַחֲבוּקִים -
כָּל אֶחָד זֶרֶם לִפְלֵ אַחֲרֵת
בְּזֵרוּעוֹת הָרוּחַ,
הַהוֹלֶכֶת מִיּוֹם אֶחָד
אֶל יוֹם אַחֵר
לְנִסּוֹת אֶת הַכַּחַ בְּעוֹרָקֵי גְדִילָתָם.
סְמוּכִים מֵאֵד כָּדָם אֶל דָּם
אַחֵר סְגוּרִים לְבָדָם.
בְּזֶרֶם אָדָם נִסְחָף
בְּקוֹל הַמּוֹן.
פַּעַם שָׁרְנוּ - יָם הִדְגָן -
לִי נִדְמָה,
הַיּוֹם כָּל גִּבְעוֹל כּוֹפֵף רֹאשׁוֹ אַחֲרֵת.

(מתוך "שנים שמעו שינה", מבחר שירים 1955-2005)

היא נושאת אותי בתחתית כפולה
לכל מקום שאני חולם

להגיע אליו. מתפתה הסתרת עיני
בתוכתוכה מהחלום הבא. שנות חשך
פתו אותי עטפו אותי. כל מה שהכילה

יצג אותי. הייתי פג של עתיד שטרם
הוכח שניגע. עכשו קולות האור עולים
על גדוניהם: פתוי מסנוור. אור
נושם את הרהורי. מבצע חריר

אני רואה ים סוער עם צדודיתו
הכפולה, האפורה. החרף הגיע
ועבר בלא שאותי השביע.
העולם האמיתי אינו אלא אגדה.
רק בחיקו ממתינ לנו ההשג:
פתויים של הבלתי נודע.

אלי נצר לקורא האלמוני

לא אכתב לך על אנשים אפרים
ובתים בני תמותה ועיר שכבר אין
תחתיה אדמה ואין מעליה שמים
ולא על הבדד בין רבים

לא אכתב לך שהעתיד מת בארץ
השקרים בה אין בושה ואין חמלה
ועל המסע הנואש של התקנה ועל
נקמת המשורר שלקח עמו את שיריו

לא אכתב לך על קלות הדעת
ועל זילות החיים ועל הגשם האחרון
ששטף הכל ועל הבץ הדביק
ועל הרקפות העדות בצד הדרך

לא אכתב לך על החופר אתו נוקש
בסלע חותך בעפר מנגב זעה מדליק
סיגריה ועל זעקה או שתיקה שתיעיד
ושצריך למהר לחפש מלים להסתיר

לא אכתב לך על טרוף המאמינים כזב
הכהנים, בורות הפילוסופים והמדענים ושאני
יושב בהצגה הזאת בשורה האחרונה קרוב
ליציאה ושומע את הצוחקים במקומות הלא נכונים

אני כותב לך קורא אלמוני על הלדת הפרח
ומות הצפור ומה שביניהם ועל זיק אור חולף
פקח עיניך וראה שאלהים צוחק עלינו
לך לאהב אשה וילד כי זה מה שמותר

יוסף עוזר

אומרים שכדור הארץ

אומרים שכדור הארץ מתחמם,
האטמוספירה כועסת.
אחת הסבות, לא היחידה,
כמעט הסבה האמתית,
סבה שגוראית לחלוטין מפרכת,
התרומה שלנו לזה -
החפוך הגורלי ההוא
זה הנוצר בין כרטיס האשראי שלנו
לחריץ הכספומט
לא מאיצי החלקיקים הגדולים בשוניץ
לא נבירתם של מיליוני טילי המימן
לא מיליוני העצמות שדשנו את האדמה במלחמות עולם,
[מי חקר איזה אינטראקציה מחולל
בכי של מיליונים עם סערות השמש?]
לא העולם הזולל נפט מול העולם הטועם מקדרות עמוסות עני
מיסרי מצפון יעשו רבולוציות:
צריכים להפסיק לעשן ולאכל מה שגדל בגינה!
הם יאגרו את אנרגיית השמש בתאים פוטואלקטריים
ויגדלו מלפפונים ופטרוזיליה ירקים:
צריך לשוב לשיר מול הירח,
הירח לא אהב את הצעד הגס שלנו
והשאיר אותו על גבו
גלעד-מאבן בלתי ידוע
מי היה שם?
מאין בא ולאן נעלם?

לו המגע
היה קליל יותר,
עדין היה עלעל הפרח
הנח על עשב השדה מעיק מדי,
יותר מדי כבד!

אדלייד קרפסי
תרגום: אריה סתו
מתוך: "שבעה שערי שירה"

עודד פלד

שיר עוני ישן-נושן

העני
גורר והולך
הולך וגורר
חלוקי בכי זעיר
החופר בלילות
והולך-מסתלסל
לאבוד לעת בקר
בעשן בתי-חרשת

והים הוא מקלט לעני
והעני טפין-טפין
פנהר נושך בקצב
דמעה אליו מושך

והים
יום אחד
יעלה על גדותיו

עדינה בן-חנן

שיעור מוסיקה

לפרק גבל
למיתרים ולפס העץ המהקצע המכיל אותם,
להחזיר את המיתרים אל עפרות מתכת
את העץ המהקצע לחרשה
את המנגינה לשקט.

להחזיר את פסלי השיש המלטשים
אל מכתשי מחצבות במדרונות הרים,
את הדיו וגרפיט העפרון,
את דפי הניר החלקים

אל גזעי עץ מפתלים בסבך יערות גשם.
להשיב להם רחש טפות, משב רוח,
רצוד קרני שמש בין עלים מתנועעים.

לשוב לשיר במיתר יחיד
של הקול.

עדינה בן חנן – ילידת 1955. תושבת כרמיאל.
סיימה תואר שני בחוג לספרות במסלול לכתובה
יוצרת באוניברסיטת חיפה.
פרסמה שירים בכתבי העת "עיתון 77", "מאזנים"
ו"שבר". הוציאה לאור שני ספרי שירה: "שירים
קרובים" שזכה בפרס ע"ש טשרניחובסקי מטעם
אגודת הסופרים ב-1992, ויצא לאור בשנה זו
בהוצאת "תמוז". "בשפה שאיננה שפת אימי" יצא
לאור ב-1999 בהוצאת "ספרי עיתון 77".

מאה שערים

הבתים במקום שהשארת
כוכבים צגלים שחורים
מרחפים בין חנויות סדקית
לחנויות המזון
מודעות אבל ענקיות
רחוב בעיר זרה רועד
בין פחד האבינה
ופלחן מות
קורא מתוך במקול מצנה
סמטאות אבן
עצי הברוש
זכרון אלם
שפות בהן דברת
בגידות ואהבות
עורבים כהים נוגעים
בכנף בגד מתגעגע
לגוף חלוני
בלבוש עירם
זוכר מראה וקול אשה
פצע משפחתי
וגדר תיל
צללת בהירה שכבר הבשילה
מאהבה לאהבה
בא נזכר בינתיים
שמות כל הנביאים בחצרות
תוחלת מעשינו
ועוד הרות מלים עלינו
בספרי חולין
בצחוקים מתגלגלים תפלות
והכל יפי
מנגנות חבל ארץ רחוקה
אברך של משי
עט על הקרבן

בודפשט קארד

מוקדש לאיתמר יעוז-קסט

ברככת סיוטיו מחזיק
ילד קריסטל
שמלת אמו שנתפרה
מטלית אביו
ובכיסו שירת עירו
רוקמת פרחי תחנונות
בין גשר האריות
לגשר התלוי
כחלה הדנובה
ושקטים מימיה
כתפלת הנוטרים
בבית הכנסת
בבות פורצלן
סביב שלחן שבת

יוצא למסע

שירה פוקדת אותו

דף בשל הוא, הנשחט
שחיטה למהדרין. בא ברגל יחפה
בהירת תנועה: תשמיש
שמיש

מסמן בין אגודלו לאצבעו את ביאת צוארו
מעביר צפרן חד-סטרית על
חד תערו
הפסקני

ויהיה עפר מן המוכן לכסות על
הדם שיצחק מן האספלט האפר

דף אחרון הוא
לעתה -

פנינה פרנקל

בין סתיו לאביב

הסתיו הזה
מתישב בתוכה
וממלא את אבריה הכבדים
כמו פסלה של דמטר הסטואית.

בכל שנה, כששבו הזמן מהמסע
מתרוצצים אצלה האישונים
בתנועות חדות
של עוף
זהיר.

והיא יודעת: פחד הגבהים
לא בא מחרדת הנפילה
אלא, מהחלל הריק והצלול
המתגלה שם למעלה.

מקיפה עצמה בזרדים
מרפדת בלי הפסק
את הקן שהיה -

שיתן לה מחסה באביב.

הבלדה על חיים אפתיקר, איש הלחם ומכחול-האמנים

הבלדה על חיים אפתיקר,⁽¹⁾
איש נפלא. כמו לחם. כמו חיק.
גדול כזה, עגל כזה, על רקע
תנור-הנחתומים שלו. צוחק

רוסית חמה כמו בורשט. מין עץ שתול בין מי-אפסים
של פאן ושל עכשיו ובין גבהים וצמרות
של אופרה אחרת, כמו ענן במכנסים
משיר של מיקובסקי, אבל פה, בעין-חרד:
גוף מפדר בקמח ובלורית פרועה של לבן
בין כתפיות סרבל אפר, על תקן של כחל,
ואיזה פרדוקס מגניב - מין רך דבי עם כבד
קליל כזה
שבו הוא
מפלרטט עם המכחול...

דיוקן עצמי - 1935, (שמון על קרטון)

ואני פוחד נורא מהתנים של כפר נוריס,
פוחד מהצבוע הצוחק בנאדי, אך
משחור הסיוטים שלי,
מתהום ה-morituri⁽²⁾
תמיד, על סף הקץ, צץ לי אפתיקר מקמח
ואוטוטו אופה לי בחלום, בהוקוס-פוקוס
ירח צח, דמוי-קרוואסון וזרוי אבקת סוכר
עם ים של כוכבי שומשים ועם שביל-חלב של קוקוס
שילד בן חמש כמוני חש בלילה קר
כאלו הוא כבר לא גוזל של קוקיה שמתה,
זאת שנטשה אותו בקן-זרים ולא תשוב,
כאלו יש גם לו איזה סכוי קטן, כי פתע
הכל סוראליסטי שכזה, הכל קשוב
לאיזה חקי כבד אחרים מן הראלי,
כאלה של "אפשר" ו"יתכן" ו"למה לא?"
ודוקא ההזוי, הדמיוני, הוירטואלי
פתאם מרהטים לו פאן את העולם כלו
בכל מיני תקוות ונחמות שעל ה ד ע ת
אולי לא מתקבלות כל-כך, אך על ה ל ב - מאד
והן, כמין תחליף לזו שיתמותו מודעת
לכך שאין ולא יהיה לה שום תחליף, לא עוד,
טורחות פאן לפחות לחסך לו קצת אימים ורעד
ומנגבות לו, במקומה, את מלח הדמעות.

ואז, מכפור פחדיו, כמו במין פאזל שהוא רצף
שבו חוברים יחדיו בדיסהרמוניה מסתורית
פרטי מציאות שאין זרה מהן, בעצם,
זו לרעותה כמו אצל בוש⁽³⁾ או דאלי⁽⁴⁾ או מגריט⁽⁵⁾
פורצים פתאם אל תוך החלומות שלו, כפלא,

עלים של דשא כמו אחר הגשם הראשון
 משתי הנעלים הון-גוכיות האלה
 שיש לו לאפתיקר על רגליו, וכל לשון
 של נעל שכזאת מיד עומדת להכריז
 על אודיסיאת שטוטיו בין מדרכות פריז
 של יוליסס מעין-חרד שבלי הרבה לרטן
 אוטם את חוריהן של סליותיו בגיר עתון
 ואף שבגי-מעיו מקרקרים בו מרעב
 הוא רץ, מכה אמוק, עם מכחוליו ועם צבעיו
 מאטליה לאטליה של כל גדולי הדור
 שמשוהו סופסוף אולי ידבק בו ויחדר
 גם אל קרבו שלו... והגיר שבסליות
 שכל בלו קפוא קר וספוג מימי השלוליות
 מזכיר לו את רשרוש דשאיו של עמק יזרעאל
 (בעוד שבחלום הילד הנזכר לעיל
 מזכיר הירקרק הזה החי והעקש, ש-
 דוקא אותו היא אהבה מכל צבעי הקשת,
 ה'א, שכבר לא ישמע אותה, לטוף, בעור סמור
 מרץ, בצרפתית של mon chéri ו-mon amour...)⁽⁶⁾

וכמו שזה בחלומות: קשה לדעת אם
 העשב המוזר הזה, הצץ מן הקרעים
 של זוג האלטע שיך⁽⁷⁾ הללו הנלאות לשרד
 הוא עשב הצומח לו סביב מעין חרד
 או זה שצץ לו כמו אזור, חצוף, לא מתרסן,
 בין מרצפות מונמרט
 ואבני גשרי הסין.

כי שם, בעיר-אורות זו שאת לב רבים גונבת
 בברק הבטחותיה הקורצות ומתלבות
 בלב כל הדבקים בה כבאבן השואבת
 שהצלחות בה אך מעט ואכזבות רבות
 יורד אפתיקר בליל סתו אחד מן הרפכת
 עם צ'מידנצ'יק (מזודנת) ועיניו סבות
 כשבשבות ברוח ובולעות בה כל בולור
 וכל כפר שוקקת, אם מלגו ואם מלבר
 והוא כל-כך נרגש שאף יוצאי כל פיסואר⁽⁸⁾
 זוכים אצלו (במין אקצנט רוסי) ל"בונסואר"⁽⁹⁾...

והוא צולל בהמולות הגועשות כנזוב
 והוא זולל את המראות סביבו כאיש נדהם
 בלי דעת בין ימין לשמאל בהמולת ניגונה זו
 מלבד אותה גדה שמאלית צפופה, שוקקת-עם
 שבה הצירים, פרחי-הפיט, כל שנסו
 מיון האפרורית והכעור והשממה,
 כל כוהני היפי החולמים על הפרנסוס
 אך אין להם גם, נעבעך,
 רבע-פרנק על הנשמה.

דיוקן עצמי (שמן על בד) 1946?

והוא רואה שיכור אחד נגף מקיר אל קיר
 ושתי ידיו שולפות, אגב דקלום מתלעלע,
 מכיס אחד - קומדיה אלהית, באיטלקית,
 מכיס שני - רק אלהית בלבד,
 את הביבליאה.

והשיכור, לסרוגין, קורא שם כחזה
 המתנבא בקול גדול, מזה וגם מזה:
 מתוך ספרו של דנטה הלפות לו בשמאלו
 ומתנ"ך ונציה שביד ימין שלו.

והוא צועק אל תוך הלילה: "בראשית ברא
 אלהים - ... " "Lasciate ogni speranza voi ch'entrate" (10) - "את
 השמים ואת הארץ -" ובוכה, בוכה מרה
 והוא ג'ודאו⁽¹¹⁾ מליבורנו עם עיני פואט
 כשל עמנואל⁽¹²⁾ או של רמח"ל⁽¹³⁾ והוא - אבוי -
 מדוחקי הקץ, קץ קיומו האלכוהולי
 זה הממתין לו בפנה, מעבר למבוי
 בכל דלפק ביסטרו, בין האבסינת ובין הח'לי.

והוא רוצחם של כל חלומותיו והוא גורר
 את גדל כשרונו העז לביב הבוהמיני,
 והוא אומר: "שמי העברי הוא ידידיה, mon frere (14)
 ושמי בשפת אמי הוא
 אמדיאו מודיליני."

ונערה בת שבע-עשרה, בעצם הריונה
 דואה פתאם כמו רוח-רפאים שבבלדות
 אחר מותו של המסטול הזה, מחלונה,
 ומתנפצת
 לרסיסים
 עם בנם שלא נולד עוד.

שור שחוט (שמון על בד) 1951

ושמה הוא ז'ן, ז'ן שקפצה כאילות וכצבאים
 ממרום קומה שלישית למנת, ז'ן שרק הנצה
 וכבר קטף אותה ההוא, שכור היי"ש והצבעים
 שתשוקתה אליו, כמו זו שלו לשנאפס⁽¹⁵⁾, היא סם ופצע
 וכל דיוקניו - ראשים קבועים על גבעולי צנאר גבוהים
 שעניניהם - שני אגמים סהרורים לגדות המצח
 שאת תכלתם של שמי-עליון הנשקפים בם, הוא והיא
 והתינוק שלא נולד
 יראו יחדיו עכשיו,
 בנצח.

ועוד רואה אותו אפתיקר, כמכשף:
 מול אטליזי שוק-הבשר הפריזאי
 עלם מרעב, אחוז-דבוק, הופך ושב
 במכחוליו את הגשמי והפרוזאי

המשתלשל מאנקולי הקצבים, גויות-גויות
של גיהנום חמוץ-דמים, של סחוס ושלד -
לאיזו ליריקה המתמלאת על בד, כעור איוב,
בשחין כתמי זכרם של דמי אדם בשלג.
וזה מזכיר לו נוף פוגרומים אוקראיני הנקשר
לסיוטי לילם של כל פליטי התפת.
וגם ההוא, עבדה, שמו חיים, חיים סוטין, ואפשר
להפילול כל רגע, אף כי אין בו דפי,
על שוטטות פרועה בשטח-ההפקר הלא נשכח
של פרנויה יהודית המתנשמת
במין אימת חיה נרדפת בין הפחת והפח
ובין צבעי הדם
לבין צבעי השמן.

תרנגולת שחווה (שמן על בד) 1949

ויום אחד נקלע אפתיקר זה לעליה של גג
שממרישיה מדלדל לו חוט מתוח
כעין נברשת-אביונים בחללו של כוך מוגף
ועל החוט תלוי זנבו של דג מלוח
ומן הדג נוגס תפרן אחד פסת בשר קלה
וכל פניו חורי-העור תזוזי-עוית הם
- אם של רעב ואם של משהו אחר, סגוף, מפלא -
ושמו מרק סגל,
מרק שגאל,
ציר מויטבסק.

ומרק אומר: "יום שאיני משלים מכסה
של בד בשמן - אין לי זכות לביס של הרינג..."
וכמו נחם על שהבטיל עצמו מן המלאכה, הוא סב
על עקביו ומכחולו הולך בקרי
עם הרעב והדלות ומעלה
על פני הבד הלח את כל מראות עירת-
הלדתו הדלפונית, המזדהרת
באור גנוז בין הירח המלא
ובין הכיס הריק. ושם, על גג רחוק
מרחפים כל כליזמרים כמין תרופת
סהרורית המפריכה את חק-הכבד
מלבד את כבד השירה
שאינו לה חק.

ואז חוטף אפתיקר מין צביטה בלב
כמו אלהים עצמו קורא: "חיים, איכה?"
והוא עונה לו: "כאן, גוט, (16) כאן. רק מה? חולה."
- "חולה במה?" כך גוט, "דבר וארפאך."
וסח אפתיקר: "בקנאה, קנאה קשה."
- "קנאה על מה, מין קינד?" (17) - "על זה שפאן, במכה
של הפינטורה (18) הקדושה אני ככלי מלא בושח
על כך שהם זה הם
ומה אני?
אפתיקר..."

כי למול ארזים שכאלה, מין גוט, נמוכותי כעשב הדל
ואירא כי עירם אנכי, הינו גורנישט מיט גורנישט⁽¹⁹⁾
ואחבא..."

ועונה לו האל: "איזה גורנישט, אפתיקר? הרי לעולם לא יחדל
הדגן בגרנות יזרעאל לפלל לגואל עת קמחו מתאנה
לנחתום שיחתם בעסה התסוסה את חותם צדוקו של היפי
כי אין יפי בלי צדק ואין עוד צדק מפת-לחם חמה ופשוטה
בין שני הרעב הזוכר עד כאב כי בלי פת עולמנו הוא תפת
ואתה תזכה בה את כל רעבך, אפתיקר, כן, דוקא אתה,
בלושך ומושך את בצקך הבתולי כמין שד ממעך במו חפן
בלילות אהבה בם נחתות גחליה בזרוע ולא במחתה.

כי אולי לעולם לא תפליא כאן, רב חיים, במחול המכחול על בדין
כשגאל, מודיליני וסוטין בקו ובצבע וברק להטו,
אבל לחם יפה כמו ההוא שתאפה לרבים שם בעצם ידיך
ורחיו שייטב יתפשט עד קצותיו של העמק כבשם הטוב
לא יאפו לעולם כל קסמי מכחולם של הנ"ל, יקירי, ואשריך
שגדולה צניעותך וצנועה גדלותך, ובינינו: איש-איש ומנתו..."

ויהי השמש לבוא על ההר מג'לבון עד נוריס
והנה תרדמה נפלה על הילד, אימה חשכה,
ותנור-האופים בלילות עין-חרד כלו רשף ונור עם
תימורות העשן העולות מכבשן כקרבן המנחה.
ותופחים כקרשנדו של קמח ושאור הריוניו של הלחם,
וגואים כמין קטרת בשמי הקבר המשחים כענבר,
ועומד לו אפתיקר שגיא כהפסטוס⁽²⁰⁾ בעמק ממלכת
הצללים החגים כעובדי-אלילים סביב הזהר הבר
ואשדות זעתו נגרים על חזו... ולבדל רגע פלי
הוא מגיח קמוח אל כן-הציור ובולל את צבעיו
ועובר במכחול על פסה של ליל-כחול גלבעי ואופה לי
עוגיות-עוגיות
את כוכבי השמים
וכל צבאם.

והנה הוא חותה במרדדה המדיף אשה-ריח-ניחח
את פסגת אמנות הנחתום החמה ומפליא להתיז
במשיחת מכחולו קצת חלמון וקצת שמן (בחן, לא בכח,
כשגאל, מודיליני וסוטין, סזן ודגא ומטיס
וחותם בנעיצת צפרנו בבצק, זקוף-קומה ולא שחוח,
על לחם-הפנים שלו, על כל כפרות המסטרפיס:
"אפתיקר,

"preuve d'artiste"...⁽²¹⁾

ציורי חיים אתר בגיליון הם מתוך אוסף המשכן לאמנות בעין חרוד, הקרוי על שמו.
תודתנו להנהלת המשכן.

(1) - חיים אפתיקר (לימים: חיים אָתֶר) היה מחלוצי הציור הארצישראלי בצד היותו
האופה של מאפיית קיבוץ, עין-חרוד. המשכן לאמנות יהודית בקיבוץ זה, "בית חיים אתר", נושא את
שמו עד עצם היום הזה. בחופשת השתלמות דלפונית וקצרה,
בה שהה בזמנו בפאריז, התוודע אפתיקר אל גדולי אמנות הציור של ראשית המאה

- העשרים ורשמייה של התוודעות זו ליוו אותו כל חייו.
- (2) - (לטינית): ההולכים למוות.
- (3) - הירונימוס בוש, צייר הולנדי נודע מן המאות ה-15 וה-16, מראשוני האסכולה הסוריאליסטית, המזמנת זה לצד זה פרטי מציאות ריאליסטיים ביותר, בצירופים פנטאסטיים שהם כשלעצמם אינם מתקבלים על הדעת.
- (4) - סלְבָדוֹר דָּאלי, צייר ספרדי בן המאה ה-20, מגדולי הציור הסוריאליסטי המודרני.
- (5) - רֶנֶה מַגְריט, צייר בלגי בן המאה ה-20, אף הוא מגדולי הסוריאליזם.
- (6) - (צרפתית): יקירי, אהובי.
- (7) - (יידיש וגרמנית): נעליים ישנות.
- (8) - (צרפתית): משתנה ציבורית.
- (9) - ("): ערב טוב.
- (10) - (איטלקית): "הנאשו מכל תקנה כל הבאים לכאן", הפסוק המפורסם מתוך "הקומדיה האלוהית" של דאנטה אליגיירי.
- (11) - (איטלקית): יהודי.
- (12) - עמנואל הרומי, גדול משוררי גולת איטליה במאות ה-13 וה-14, בעל "מחברות עמנואל".
- (13) - ר' משה חיים לוצאטו, אבי ספרות ההשכלה באיטליה במאה ה-18, משורר, מיסטיקן ומחזאי אלגורי.
- (14) - (צרפתית): אחי.
- (15) - (יידיש וגרמנית): משקה חריף.
- (16) - ("): אלוהים.
- (17) - ("): ילדי.
- (18) - (איטלקית): הציור.
- (19) - (יידיש): לא-כלומניק מוחלט.
- (20) - אֵל האֵשׁ, חֲרָשׁוֹת-הַמֶּתַכַּת ומלאכת-היד במיתולוגיה היוונית.
- (21) - (צרפתית): "מאושר ע"י האמן", הסימון המקובל להדפס הראשון, היקר ביותר, בכל סידרת תחריטים או ליטוגראפיות.

(מתוך קובץ-שירה העתיד לראות אור, "שפתים נשוכות געגועים")

יודית שחר

אימא

זֹכֶרֶת בִּימֵי שְׁשִׁי הַיָּינוּ	אֶת הָיִית כָּךְ קִטְנָה
מְטַאטְאוֹת אֶת הַחֶצֶר לְשֶׁבֶת	כְּשֶׁחֲפִשְׁתִּי אוֹתָךְ בְּבֵית הַחוֹלִים,
לְמַדָּת אוֹתִי לְגֶרֶף	חֲשַׁבְתִּי שֶׁהִגַּעְתִּי לְחֹדֶר רִיק
עֲלִים שֶׁנִּשְׁרֹו מֵהַשְּׁבִיל	כְּשֶׁמִּצַּאתִי בֵּין הַסְּדִינִים
וְאֵיךְ יִבְבְּתִי כְּשֶׁעֲקָצָה	רֹאשׁ לְבֹן בְּקֶשִׁי מִצִּיץ
הַדְּבוּרָה וְשִׁלְפָת פְּגִיוֹן צוּרֵב	מִמִּטָּת בְּרִזָּל,
מִרְגְּלֵי הַיַּחֲפָה?	וְהַתְּפִלָּאתִי וְלֹא זִכְרָתִי
עֲכָשׁוּ אֲנִי מִתְרוֹצָצַת	מִתִּי גִדְלָתִי
בְּמִסְדְּרוֹנוֹת שׁוֹאֵלֶת	וּמִתִּי קִטְנָת.
נִתְקַלַּת בְּמִבְטִים שְׂאוּמְרִים	
אֵינֶנִּי יְכוּלָה לְשַׁלֵּף מִמֶּךָ כְּלוֹם,	
אִמָּא, אֵינֶנִּי יְכוּלָה.	

דודי בן עמי

דבר יותם

זמן הרבה יושב אבן, פתח ביתי
מחכה למלכות ואין.
תאנה לימיני משליכה פריונה
מדרכות דביקות פרי לח נרמס.
זיתים לשמאלי נושרים אל כתמי הסגל
תוצאתם אין דורש.

מאחור מפריאה הגפן, חונקת
ברב דליות תצמק נטיעות ההדר,
רמוני בצרעות אל חכליל רקבונם בפנה.

צומח אבל מקיף ועוטף בימים ההם
- האלה - היום.
אזלו המלכים וחדלו.
ארזי הלבנון לוחשים ביניהם אד נמוך
רחוקים וכלים, דולפי סחי - טפות סוד
סגרי משמרות משמע.
כבד-עין צלם, בשמורות נרגעות
יסתירו פנים במשפט
אבן בצע לרכב, פלח מפל - כליון.

התפרצו הדוברים למחזה מחפשים.
זרקורים בידיהם ועגת טלפונים קולם
מבקשי צל אטד למולי על רמות.
השדה לעת ליל, תנים עצובי הקולות
געית הפרות במרעה עם קולות תותחים.
שיחי השיזף מנעימים בשיחם:
אין אטד - אינו כאן - אין יבש.

אז ראיתי ארזי הלבנון בגבולם
הולכים וקטנים, נחשפים וקטנים.
אזוב מן הקיר נאסף אל השק
שהוא טוב למחלות המעים, ליצוא.
אש יצאה או תצא - נאמר חדשות ממדון -
דברורי בעלי עיר מלכות.

נפלה להבה ערומה שבסחי,
גל עשן נע צלו על הרים, אנשים וחומה.
מה ביתי?

עיני נבהלות, רואות כתר אש בזהבו
יוצא מאטד ומבעיר את יומי
על דרכו מקרית משלו אל תמי.

מנחם פאלק

קצב של מלים

קצב הִיה אָבִי
קצב שֶׁל בֶּשֶׁר
שֶׁל עֲצֻמוֹת וְשִׁמּוֹן וְגִידִים
קצב שֶׁל יוֹם רֵאשׁוֹן וְשָׁנִי וְשָׁשִׁי
קצב שֶׁל דְּגִים וְעוֹפוֹת וְצֹאן
וְיָדוֹ לֹא יִשְׁלַח לְגִרּוֹנָם בְּחַיֵּיהֶם.
בְּבָקָרִים הִיה קָם עוֹד בְּטָרֶם זְרִיחָה
חֶרֶשׁ מְדַקְלֵם מְלִים סְתוּמוֹת
תַּחַת כִּנְפֵי הַטְּלִית הַקְּדוּשָׁה
מְמַהֵר לְעִבּוּדָה לְהַכִּין אֶת הַמְּזוֹן
לְגִבִּירִים לְאוֹרְחִים וְלַעֲוֹבְרִים בְּרָחוֹב
כִּי כָּלֵם בְּצִלְמוֹ נִבְרָא.

בְּעֶרְבִים יֹשֵׁב בְּכֶרֶסָה
מוֹל מִסַּךְ הַדְּעוֹת הַצְּפוּפוֹת
וְיָבִיט בְּנוֹזֵל הַחַיִּים הָאֲדָם שֶׁנִּשְׁשַׁפֵּךְ
וְיִפְנֶה לְאַלְהִיו שֶׁמִּמֶּנּוּ נִפְרָד
בְּבָקְרוֹ שֶׁל יוֹם בְּתִקְוָה.
וּתְשׁוּבָה מִמַּעַל אֵין.

קצב שֶׁל מְלִים כִּנּוֹ אוֹתֵי פֶּעַם
מְסַדֵּרֵם עַל שִׁלְחוֹן וְחוֹתֵךְ וּמַחְבֵּר
וּמְטַגֵּן וּמְתַבֵּל וְטוֹעֵם.
לְעוֹלָם לֹא מְסַפֵּיק מְרָצָה
וּמִתְחִיל מַחְדָּשׁ.

פֶּעַם, קצב שֶׁל בֶּשֶׁר הִזִּין אֶת גּוֹפִי
כְּתַפִּים רַחְבּוֹת, אֲצַבְעוֹת מְסַקְסוֹת
וְנִשְׁאָר עַל שִׁמְרוֹ עַד סִיּוֹם אֲרוּחָה
עַד שֶׁבַע עַד רִנָּה צְבִירַת הַכַּחוֹת
לְיוֹם שְׁיָבוֹא.

וְהַיּוֹם בָּא.
וְאֲנִי לֵיד בֵּית הַשִּׁישׁ עוֹמֵד
וּבְמְלִים מְקַצְבוֹת כְּדֵי שְׂיוֹכֵל לְהַבִּין
מַצִּיג אֶת קוֹרוֹת הָעֵתִים
זְמַנִּים מְשֻׁתָּנִים,
אִפְנוֹת וְצִלִּילִים וְצַבְעִים וְרִיחוֹת.
שׁוֹמֵעַ אוֹתוֹ לּוֹחֵשׁ רַק לְאֲזִנִּי
שֶׁעֲדִיף הִיה לְקַצֵּב בֶּשֶׁר לְמֵאֲכָל
כִּי לְבוֹ קֶטֶן מִהֲכִיל מְלִים נוֹסְפוֹת.

איליה בר-זאב

כל יום

כל יום, בין קו אפק המגדלים לבין גגות
תל-אביב הישנה נרשם מרחק חדש.
השמים הם הגבול הפרוץ, לפחות עד סף החלל
ומי ידע כמה חללים עד פתחי החורים השחורים?
רק ב"ירקון" נשמר פער תקני בין הקבוצים.
כל יום תהלוכות משפחתיות, חברים
זרי פרחים רמוסים נערמים
נקמלים
עם מלמול הפסוקים.
להטוטי קברנים משלשים כמות גויות
לדונם אדמה מבטנת:
גופה בקו קרבת האדמה, השניה בעמק מבקר-
כך וכך מטרף בין הטמונים בבגדי פשתן.
אלכסון חסכוני.
קר.

כל יום, ממרומי עשרות קומות רואים את קו גבולות
השלוש
בשעות הקשות,
בפקקי התנועה, קשה להבחין בדמויות הקטנות
בתחתית הרחוב. בעצי הלימון והתות
בחצרות הבתים.
גם המרחק וזוית המבט משבשים ראיה בהירה
אם כי, במרחק נגיעה ממחלקת העסקים
תנועת המטוסים מרשימה.

עם בוא הגאלה לעולם
ותחית העצמות
תהא מהומת אנשים ואלים.

געגועים לאחד עשר בספטמבר ?

כל שאבבקש מאשה הוא רגש של חסד כלפי
כאשר גואה בלבי רגש של נעם כלפיה
ואז ירעידו בינינו ענבלי פעמון ללא קול,
כל שאבבקש.
ענפתי כל כך מנשים אלימות גועשות התובעות
אהבה מבלי שתהיה אהבה בלבן.

ד.ה. לורנס

תרגום: אריה סתו

מתוך: "שבעה שערי שירה"

שרה אנגל מתוך: מחזור לאורפאוס

1 .

אני מביטה בך מדבר עם אנשים שקוע בשיחה ומטילת על גופך
בגופי.
אתה ישן ביניהם בשנה עמקה מדבר ומספר מה
אני רואה ואיך אעשה את המראות ביבשות העלומות שלך ואיך אדובב אותך
"תפריט עוד קצת עוד קצת עוד
קצת".

2 .

אעמד מולך בחשך
אור הירח יהיה בחלון
אתה תשכב פרקדן
ראשך מנח על כפות ידיך ותתבונן
בי בתנועת הסילוואט המלטפת בירח 'אשה שלי'
תגיד "כמה שאת יפה הלואי שהרגע הזה לא
יחלף אל
תתקרבי אלי אל
תצאי מסך האור העושה אתך אהבה" ואני
אעצם עיני
אחוש את קולך
מריח בשדי
מלקק מלחח את חיי
שהיו
שיהיו.

3 .

ככה מצאתי אותנו
לפזותים עם אור ראשון גלויים לרוח המשכרת
המתבוננת שעה ארכה בגופך המחבר ל'מוצא
העולם'.
צחקקתי ביני
לבינה ולאט
לאט הרגשתי איך אצבעותיך נעורות נעות על שדי מכינות אותנו
לאהבת-יומנו.

עיון ערך תרגום

"אחרי הכל, שירה כשֶׁלֶעצֶמָה היא תרגום" (יוסף ברודסקי, 1977)

אריאל סימקין

דמטריוס קאפטאנאקיס

(1912 – 1944)

דְּמֶטְרִיוֹס קָאפֶּטָאנָאקִיס (Demetrios Capetanakis) הופיע ב- 1939 ככוכב שביט בשמי הספרות האנגלית. הוא השתלט על השפה האנגלית באורח פלא וכתב בה שירים מופלאים ומסות בנושאי ספרות, שירה, פילוסופיה וציור. הוא הרשים את המשוררת אדית סיטוול (Edith Sitwell, 1887-1964) עד כדי כך שכתבה עליו "הוא שינה את כל חיי". חמש שנים לאחר בואו, ב-1944, מת בלונדון מלוקמיה. על תולדות חייו ידוע מעט מאד, בעיקר ממה שכתבו עליו ידידיו בספר "דמטריוס קאפטאנאקיס – משורר יווני באנגליה" שהוציא לזכרו ב-1947 ידידו, המשורר והעורך היהודי ג'והן להמן (John Lehmann, 1907-1987).¹

קאפטאנאקיס נולד באיזמיר ב-1912. על ילדותו סיפר מורו וידידו פרופסור פאנאגיוטיס קאנלופולוס (Panagiotis Kanellopoulos), שהיה חבר בממשלה היוונית הגולה באנגליה: "כילד חי באווירה של פריס של המאה ה-17 וידע כמעט בעל-פה את כל מכתבי מאדאם דה סֶוִינֶיה" (Madame de Sévigné). הוא נמלט עם משפחתו מאיזמיר ליוון ב-1922 לאחר הרס העיר והטבח באוכלוסייתה היוונית על ידי התורכים ("הקטסטרופה של אסיה הקטנה"). ק. למד מדעי המדינה וכלכלה באוניברסיטת אתונה. ב-1934 הגיע לאוניברסיטת היידלברג בגרמניה וקבל תואר דוקטור לפילוסופיה בהדרכתו של הפסיכולוג והפילוסוף קרל יספרס (Karl Jaspers, 1883-1969). בתקופה זו שלטה בין הסטודנטים בהיידלברג רוחו של המשורר הגרמני סטפן גיאורגה (Stefan George, 1868-1933), שמצאה ביטוי במשוררי "חוגו של גיאורגה" (Georgekreis). ק. פרסם ביוונית שירים ומחקרים בפילוסופיה, ביניהם "מאבקה של הנפש המתבודדת" ו"המיתולוגיה של היופי".

בשנת 1939 הגיע לאוניברסיטת קיימברידג' באנגליה בעזרת מלגה של המועצה הבריטית והחל במחקר על המשורר תומס גריי (Thomas Gray). לאחר שהתוודע, באמצעות הרקדנית והאנתרופולוגית ההולנדית בֶּרִיל דֶה-זוֹאֶט (Beryl De Zoete), אל המשוררת האנגליה, בת למשפחת אצולה, אדית סיטוול, הסתפח אל כמה מן המשוררים והסופרים האנגלים באותה תקופה, בעיקר ג'והן להמן, יהודי בן למהגרים מגרמניה, שהיה מקורב לליאונרד ווירג'יניה וולף, ולוויליאם פלומר, יליד דרום אפריקה (מחבר Seven types of ambiguity), גם הוא מחוגם של הוולפים.

בסוף 1942 חלה בלאוקמיה. תגובתו הראשונה למחלה היתה כנראה דיכאון וניסיון התאבדות, הנרמז בדבריו של להמן: "נכון שכשמונה-עשר חדשים לפני מותו עבר משבר של ייאוש, של יסורי נפש הנוגעים לאושרו ולסבל של ארצו, ושל ספק ביכולתו כאמן, שהביאו לנקודה בה לא רצה להמשיך לחיות". אחר כך התאווש והמשיך ליצור עד מותו ב-9 למרץ 1944.

כמסאי בנושאי ספרות ופילוסופיה אירופית הצטיין בידע רחב ומעמיק בספרות היוונית, הצרפתית והגרמנית וידע מפתיע בשירה האנגלית, שאפשר לו לחבר שתי מסות: "מבט על השירה האנגלית" ו"הערות על כמה משוררים (אנגלים) בני זמננו". חבריו בקיימברידג' סיפרו ביראת כבוד שקרא את "בעקבות הזמן האבוד" של פרוסט 14 פעם.

¹ Demetrios Capetanakis, A Greek poet in England, John Lehmann, London, 1947.

היה בדעתו לפרסם כמה מן המסות שכבר כתב ועוד נוספות, בנושאי ביקורת ספרות ופילוסופיה, בספר בן עשרה פרקים. השם שחשב עליו היה "על גדות החשכה" הלקוח מתוך הסונטה של ג'והן קיטס "להומר" (...אֵי, עַל גְּדוֹת הַחֹשֶׁכָה יִשְׁנֹו אֹרֶ/ וְתִהְיוּ מוֹת הַמְּרָאוֹת יָרוֹק לֹא רָמוֹס / יֵשׁ מִחֶר הַמְּלָלֵב בְּחֻצוֹת הַלֵּיל...). מתוך ספר זה פרסם באנגלית בבמות שונות מאמרים על רמבו, סטפן גיאורגה, דוסטויבסקי, ושני המאמרים הנ"ל על שירה אנגלית. נוסף לכך כתב בצרפתית מסה על פרוסט, שתורגמה לאנגלית על ידי ג'והן להמן.

קריאה של מסותיו מסייעת להבנת שיריו שהם מוזרים וחידתיים, ועם זאת כובשים את הלב. הוא התכוון לקרוא לספר המסות בשם "על גדות החשכה", בהיותו משוכנע שעד שאדם אינו נעשה מודע לבלתי-ידוע, הרחב ללא גבול, אשר אופף את חיינו, הוא אינו יכול להבין או להעריך כהלכה את קיומנו על פני האדמה. הוא העריך משוררים, סופרים או הוגים לפי המידה בה הם חשפו מודעות זו בעבודתם.

במסה על דוסטויבסקי הוא כותב:

"ספר איוב מספר לנו שכאשר אלהים התפאר לפני השטן על 'איש תם וישר' על פני הארץ, השטן העיר: 'הלא אתה שכת בעדו ובעד ביתו ובעד כל אשר לו מסביב... ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו, אם לא על פניך יברכך'.

ישנם שני סוגי סופרים: אלה שעולמם מוגן על ידי משוכה, ואשר האמיתות שלהם הן חד-משמעיות ואלה שעולמם אינו מוגן כלל כנגד כוחות הבל-מה², ושבתוקף כך האמתות שלהם עמומות, משום שעבורם אין קו המבדיל בין הדברים הנמצאים לבין אלה שאינם. ג'יין אוסטין היא דוגמה טיפוסית לסוג הראשון ודוסטויבסקי לסוג השני".

מתוך 14 עמודים של המסה על דוסטויבסקי הקדיש ק. שלשה עמודים למה שנראה לו ארוע מכונן בחייו של הסופר, עמידה בפי כתת יורים, כשברגע האחרון מודיעים לו שקבל חנינה מן הצאר. ק. מצטט מן הסיפור "נפש כנועה" של דוסטויבסקי, את דברי הגיבור "הלועג לכל הקרעים של המשוכות שהוקמו על ידי החברה, הדת, ההגיון: 'מה הם חוקים בשבילי? מה נוגעים לי מנהגים, המוסר שלכם, חייכם, מדינתכם, אמונתכם! ... מדוע הורס כוח עיוור, אדיש, את היקר מכל? ... אנשים הם לבד על פני האדמה – זה הדבר הנורא! ... אומרים שהשמש נותנת חיים לעולם. השמש זורחת – הסתכלו בה, האם אינה מתה? הכל מת ובכל יש מוות. אנשים הם לבד – סביבם יש דממה – זוהי האדמה". תחושה אקזיסטנציאליסטית דומה נשקפת גם משיריו של ק., אולי בהשפעת מאורע מכונן דומה בילדותו, ההרג והרס איזמיר והפיכתו לפליט. זו תחושה שיש לה

ביטוי מוקדם אצל המתמטיקאי-פיסיקאי-פילוסוף הצרפתי בֶּלְז' פסקל (Blaise Pascal, 1623-1662): "הדממה הנצחית של מרחבים אינסופיים אלה ממלאני פחד".

יוצרים אחרים, אותם גינה ק. יותר מכל, עסקו כל חייהם בהסתרה של מה שהפחיד אותם והפכו את יצירתם להעמדת פנים עקרה. כזה הוא בעיניו סטפן גיאורגה, שיחסו אליו השתנה לאחר עליית השלטון הפשיסטי של מֶטַאקְסַס (Ioannis Metaxas) ביוון (1936-1941) וכיבוש יוון על ידי הנאצים ב-1941. הוא חשב ששירתו של גיאורגה, שהיה בעיניו מבשר הנאציזם, היא דוגמה מובהקת למה שהוא כינה בשם "שירת מדינה" (State Poetry). יש בדבריו, מתוך הרשימה על סטפן גיאורגה, ענין גם בימינו:

"מהי שירת מדינה? - - שירה, כמו שכבר אמרתי, היא כוח. היא יכולה לגעת ללב, להשפיע, לשנות בני אנוש; היא יכולה לשוות להם צורה, מְתָאָר, או להרוס את הצורה, לטשטש את המתאר; היא יכולה לגרום להם לפעול בצורה זו או אחרת, או להישאר אדישים. השירה אינה פועלת על כל האנשים בעצמה שווה ובאופן דומה. היא יכולה לפעול רק על אלה הרגישים לקסמה. לגבי אנשים אלה השפעתה של השירה הוא קסם ואפשר להשתמש בה כדי לשלוט בהם. שליטה אשר יכולה לגרום להם לצעוד בצורה אמתית, מוצקה וחזקה על פני האדמה, או "לדעוך, להתמוסס, לשכוח". מוחות של אנשים עשויים להשתנות בכוח השירה למשהו אמיתי ומוחשי כמו גוף, או למשהו בלתי-מוחשי

² תרגמתי את המלה nothingness כ-'בלי-מה' (איוב כ"ז, ז) במובן שביאליק משתמש בו ב-'גילוי וכיסוי בלשון' וב-'הציץ ומת', א.ס.)

כמו צל, אנחה, ענן או צליל מוסיקלי. כשאנחנו קוראים את ווהן - Henry Vaughan, 1622- (1695) קיטס, וורלן, וירג'יניה וולף או רילקה, ואנו באמת רגישים לקסמם, אנחנו מוותרים על קיומנו המוצק, המוחשי ונעשים משהו ערטילאי ובלתי מוחשי כמו שיר הזמיר, אנחה, שבילי השתיקה, תהום הנפש שאין שעור לעמקה. כאשר, לעומת זאת, אנחנו קוראים את הומר, וויטמן או גיאורגה, אנחנו מרגישים דחוסים, חזקים ומוצקים יותר מאי-פעם.

ישנם שני סוגי שירה. האחד נותן יותר ודאות, יותר מוצקות לקיומנו, האחר ממסמס אותו. דבר זה לא נעלם ממנהיגים או תיאורטיקנים עם נטיות טוטליטריות. אם סוג מסוים של שירה יכול לשמש כלי בידיהם כדי להפוך את התושבים שלהם לאזרחים וחיילים כמו שהם רוצים שיהיו, ישנו סוג אחר של שירה הנראה בעיניהם כמסוכן. שירה מסוג זה מפחידה אותם והם חייבים להלחם בה. זוהי הסיבה בגללה אפלטון, אשר ידע יותר מכל אחד מהו כוחה של השירה, גרש את המשוררים מן המדינה שלו. אם המדינה זקוקה לגופים חזקים ומאומנים של אזרחים וחיילים אזי אין בה מקום לשירה היכולה להפוך אותם למהות חלומית. אפשר לתאר מנזר, אבל לא מדינה, המאוכלס באנחות וצללים. התרבות של המדינה היא תרבות הגוף – ביחוד זו של גוף הגבר. אל האשה מתייחסים בכבוד כאם של בנים חזקים ויפים; אבל מה שנמצא במרכז שירת המדינה הוא הגוף החזק והיפה של הגבר. המשורר חייב להעריך אותו ולכבדו או לצאת מן המדינה. - איני מתכוון בכך שהשירה האנגלית היא כוח הממוסס את המציאות של האדם. להפך, אנו מוצאים נטייה חזקה במסורת השירה האנגלית לגרום לאדם להיות מודע לעצמו ולגורלו – כלומר לעשותו יותר מוצק ואמיתי. אבל האמצעים בשירה האנגלית הם אחרים מאלה של שירת המדינה. במקום לגרום לאדם להשלים עם העולם, המשוררים האנגלים הגדולים מגלים לו את התהום המפחידה של הגורל האנושי, הם מוליכים אותו לסף התהום, והפחד של העמידה בפני הבלי-מה הוא ההופך את האדם למוצק יותר. החשש מפני הרס מחלט גורם לאדם לאסוף את כל כוחותיו כדי להעצים את עצמו, את מציאותו, את חוסנו כנגד כוחות האפס. הקורא בשירה האנגלית עשוי להיות 'נולד-מחדש' / מחוסר, אופל, מות, דברים שהם לא³

ק. האמין שכל מה שהיה בעל משמעות במחשבה האירופית נבע ממה שהוא כינה בשם "חרדה פילוסופית". ברשימה על הספרות האנגלית של שנות השלושים הוא כותב: "איני מכיר פילוסוף אנגלי בן זמננו המתאר את הנושא של כל פילוסופיה בצורה חיה יותר מאשר וירג'יניה וולף ב"אל המגדלור":

'השאלה העתיקה החוצה את שמי הנפש תמיד, השאלה העצומה, הכללית הנוטה להיות מסוימת ברגעים כגון אלה, כאשר היא שיחררה יכולות שהיו כבושות, ניצבו מעליה, עצרו מעליה, הטילו צל עליה. מה היתה משמעות החיים? זה הכל. שאלה פשוטה; שאלה שנסתה לצור עליך עם השנים. ההתגלות הגדולה אולי לא באה. ההתגלות הגדולה אולי מעולם לא באה. במקומה היו נסים קטנים יומיומיים, גפרורים נדלקים פתאום באפלה; כאן היה אחד - - -'

"זה נראה דומה מאד למה שאריסטו התכוון אליו כאשר תאר את תפקיד הפילוסופיה כשאלה הנשאלת תמיד ואף פעם לא נענית. אין תשובה. הדומיה היא האופפת את חיינו מסביב. אבל בדרך כלל איננו מודעים לכך. אנו מדברים כה הרבה ובקול רם כמעט כל הזמן עד כי אנו שוכחים הכל על האיום החבוי בדממה שחיינו נעים בה. אילו היינו מקשיבים לה, היו חיינו מופרעים באופן עמוק ואיש אינו אוהב להיות מופרע. אולם לעתים אנחנו נעשים מודעים לדממה שמסביבנו. אנו קוראים, אבל אין תגובה. מה יכול להיות הפירוש? מי יכול לומר מהו הפירוש? וחרדה – חרדה פילוסופית – מתחילה. יש לחזור ולשאול את השאלה שוב ושוב, אבל תשובה אינה נשמעת, וככל שהאדם נעשה מודע לדממה, כן נעשות השאלות חדות יותר.

³ זוהי ציטטה משירו של ג'והן דון 'שיר לילה ליום לוסיאן הקדוש, היום הקצר של השנה'.

אנשים מעטים מאד מכירים את החרדה הזאת, כי אנשים מעטים מאד מתייחסים לחיים ברצינות מספקת כדי לשים לב למה שאופף אותם. אפילו משוררים וסופרים, שיש לצפות מהם להתבונן בחיים בכל ממשותם, אינם מטרידים עצמם בשאלות המוחלטות. משום כך זה כה מרגש להבחין ברטט החרדה הפילוסופית בחרוז של משורר, ביחוד אם המשורר הוא בן זמננו.

העיון ברשימותיו ושיריו של ק. יכול ליצור את הרושם שהוא מיסטיקן. אין הדבר כך. ברשימה על הסופרים האנגלים של שנות השלושים כתב: "לעתים אדם הרדוף חרדה פילוסופית מאבד סבלנות ומתחיל לחשוב שדרך מהירה וקלה יותר לאמת עדיפה על פני הדרך הארוכה והקשה. דרך אחת כזו היא המיסטיציזם. - - - מיסטיציזם היא דרך חיים אשר מעניקה מפעם לפעם חוויה של ביטול בעומק הלילה בו אין הבחנות, אין הבדלים, אין מחיצות, אין מחלוקות, בו הכל הוא אחד והיחיד אינו נפרד מן הכל. דבר זה מושג על ידי ביטול האינטלקט, אותו כוח הנאבק לקיים את האדם בעולם מואר ומפולג. להיפטר מן האינטלקט ולהשקיע עצמו במעמקיו של לילה, הנראה כמציאות היחידה, נראית לי כדרך מדי קלה ומאד מפוקפקת אל האמת." רושם מוטעה אחר העלול להיוצר הוא של איש אשר רק ספרות רצינית, קודרת, מעניינת אותו. גם זה אינו נכון. "למרות שזה נשמע פרדוקס", כתב פעם, "שירים קומיים מתאימים יותר משירה רצינית לעשותנו מודעים לצד הטרגי של חיינו". חבריו בקיימברידג' זכרו כיצד היה נוהג לצטט את החמשיר של אדוארד ליר: "הִיא זֶקֶן שְׂדָרָה הַמֶּן / לְמָה אִישׁ לֹא עֹנָה לְפַעֲמוֹן? / מְצַלֵּל כָּל הַזָּמָן / שְׁעָרֵי כְּבֹד לְבָן / וְאִישׁ לֹא עֹנָה לְפַעֲמוֹן." הוא חזר על חמשיר זה בעונג רב, אך באמצע צחוקו היה מסביר שזו בעצם הצהרה מטפיסית עמוקה ושהזקן מייצג כל משורר או פילוסוף בחיפושו אחר האמת על החיים. לנו מזכיר החמשיר, כמובן, את הקטע של קפקא 'לפני שער החוק' מתוך 'המשפט'.

שיריו של קאפטאנאקיס הם ראשית כל מוזרים, וכמה מהם בעלי עומק ועוצמה נבואית-חזונית. בתחושה של קיום מעבר לדברים החולפים, הוא סילק משיריו כמעט כל סמל פסי, אשר עשוי להיות בן-חלוף. אין שום דבר נוח, חמים או מתוק בשיריו. הוא אינו חושש להשתמש בביטויים חזקים או דרמטיים. היה לו כשרון יוצא מן הכלל לצמצום. אין בשיריו שום דבר חיצוני, שום עטיפות, שום קישוטים. השורות הן דחוות והוא משתמש בהרבה מלים חד-הברתיות. תרגום שיריו תוך כדי שמירה על חריזה ועל מספר ההברות, בדרך כלל שמונה או עשר בשורה הוא קשה מאד. לא תמיד הצלחתי לעמוד במשימה זו, והעדפתי להעביר, שוב במידת האפשר, את התוכן, המקצב והצליל. בספר שיצא לאחר מותו הודפסו השירים שכתב באנגלית ושג'והן להמן מצאם מתאימים לדפוס, סך הכל ששה-עשר, ועוד שלשה שירים שתרגם מיוונית לאנגלית. שיריו של קאפטאנאקיס זכו למעט תשומת לב מאז פורסמו ועד לשנות התשעים של המאה הקודמת. כמה מהם הולחנו בשנות החמישים בארצות הברית: המלחין נד רורם (Ned Rorem, 1923-) הלחין את "הבל", "אשמה" ו"ארץ הפחד"; המלחין היהודי הרמן ברלינסקי (Herman Berlinski, 1910-2001) הלחין מחזור שירים בשם "חזרה" הכולל את השיר "חזרה" של ק.

שיריו האנגלים לא היו מוכרים ביוון עד שנות התשעים, אם כי ספרו העיוני ביוונית "המיתולוגיה של היופי" זכה להצלחה בשנות הששים. ב-1995 העלתה להקת התיאטרון הריקוד Edafos, שחבריה תכננו את טקס פתיחת האולימפיאדה באתונה ב-1994, מופע בשם "רקוויאם לסוף האהבה", המבוסס על שירו האנגלי של ק. "לזרוס" (Lazarus). המלחין קומנדאקיס הקדיש את הרקוויאם "לכל חברינו שאבדו באיידס". הביצוע עורר עניין ביצירתו האנגלית של המשורר העלום ובעובדה ששיריו באנגלית כוללים נימה נסתרת של הומוסקסואליות. ב-2006 פורסם מאמר של חוקר הספרות Dimitris Papanikolaou מאוניברסיטת אוקספורד: "דמטריוס קאפטאנאקיס: משורר יווני יוצא מן

הארון" באנגליה"⁴, המנתח כמה משיריו ברוח זו. מאמר אחר, של חוקר הספרות David Ricks מ-King's College בלונדון, הופיע ב-1995 ועסק בניתוח יצירתו האנגלית של ק. וכיצד הושפעה זו על ידי משוררים אנגלים בני דורו וקודמים.⁵

נחוה על ידי שתי אבנים EXPERIENCED BY TWO STONES

ריח בלונד של יום נם ויצר פבוש;
רגע של שמש אטום וגפים צפים
במתיקות שיערה, שזופה כאש

שלחכה הפה וירדה בגרון,
מותירה גוש של אשר בשורשם
של שירים קרבים...

נחוה על ידי שתי אבנים
צומחות בלב פרי-אהבה שקוף

סביבו מזמזם דבור בוער, הקיץ.

הבל ABEL

אחי קין, פגוע, אהב שבת
מבריש כתפי מול מים בזהים של
חיים, או מות, באור קולנועים דל
מול סצנות שלום שהפכו תמיד טבח.

אהב לומר לי. קולו העורג
לחש את חידת צמאנו השותת,
או הפציר לדחות בחירת הסופית,
עד אם נפטפט עליה תחלה.

אז בחר בכאב סופי עבוירי.
איני מאשים את טבעו, הוא אחי;
או את התקופה: אהבתנו חפשיית
היתה ותהא כזו תמיד; אך את

עמימות התמיד של דברים, ההופכת
חיינו – מות, אהבתנו – שנאה.
דמי הנגר בחדר המטות שר:
"אני הוא אחי פותח השער!"

* השקיעה THE SUNSET

השקיעה נכנסה אל החדר,
אריה אדם.
בבואתו נפלה על המראה
והרגשתי את כפו הרכה
נוגעת בכף רגלי היחפה.
רכנתי מתחת לשלחני,
שקדש בעבודת היום,
וראיתיו, השמש, נושק לרגלי
בלשונו האדמה.

* נכתב במקור ביוונית על ידי פאנטליס פרנלאקיס (Pantelis Prevelakis) ותורגם לאנגלית על ידי דמטריוס קאפטאנאקיס.

⁴ Dimitris Papanikolaou, Demetrios Capetanakis: A Greek poet (coming out) in England. Byzantine and Modern Greek Studies Vol. 20 No. 2 (2006) 201-223.
⁵ David Ricks, Demetrios Capetanakis: a Greek poet in England. Journal of the Hellenic Diaspora 22.1 161-175 1995.

משחקים אמריקנים

AMERICAN GAMES

כְּשֶׁאֲנִי אוֹמֵר: קוֹדֵר גּוֹרֵל אָדָם,
אִז בֵּיל מְסִינְסִינְטִי אוֹמֵר לְאֵט:
"כָּל מִי שֶׁרֶק מְרָגִישׁ בְּבֵית כָּאן
בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֵף פֶּעַם לֹא נִכְשֵׁל.

אִם תִּרְצֶה לִקְחַת חֶלֶק בְּמִשְׁחָק,
עָלֶיךָ לִקְבֹּל אֶת הַכָּלָלִים.
אִם אַתָּה רוֹצֶה לַחְיּוֹת עֶכְשָׁו,
אַתָּה חַיֵּב לִשְׁאֹת אֶת הַחוּמוֹת

אֲשֶׁר כּוֹלְאוֹת אוֹתָנוּ וְהוֹרְגוֹת
אֶת אֱלֹהֵי הַמְּנַסִּים לְהַפִּילָן.
אִם אַתָּה חוֹשֵׁב: חֲכָמָה שֶׁל כְּסִיל,

נִסָּה-נָא לְשַׁחַק בְּדוּר-בְּסִיס,
אֲשֶׁר לִמַּד אוֹתִי הַרְבֵּה דְּבָרִים שְׁפוּיִים."
אֲנִי מִשְׁחָק אֶת חַיֵּי עַם בֵּיל.

עץ הידידות

FRIENDSHIP'S TREE

נִפְגַּשְׁנוּ תַּחַת מִבֵּט עֵץ שֶׁל שְׁמֵשׁ צִהְרִים
הַמְשִׁוּה אֶת צוּרָתָם שֶׁל צֶדֶק וְעוֹלָה.
גִּפְיָנוּ סִנְרוּ וְכָדִי לְבָרַח מִן הַבְּהִק
טְבַלְנוּ אֶהְבָּה בְּדָם וְנִשְׁמָה בְּלִיל.

שִׁתְפִּים לְפִשֵּׁעַ וְאֲחִים לִיאוּשׁ
טִלְטְלָנוּ שַׁעַר-מִוֹת רוֹעֲדִים מֵרַע,
אֵךְ לֹא הָיָה פּוֹתַח, וְלֹא הָיָה מְסַתּוֹר
שָׁבוּ נוֹכַל לְמִצָּא מְקַלֵּט מֵרַב שְׁפַעַת הָאוֹר.

לֹא נוֹתֵר לָנוּ מוֹצָא אֶלָּא לְהֶאָבֵק
עַל רְסִיסֵי רַעֲיוֹן מִכְתָּמִּים בְּדָם
לְפוֹתִים בְּסַפְנוֹת קְנוּיּוֹת בְּמַחִיר יָקָר,

עַד שֶׁלְבָסוֹף אֶזְרָנוּ אִמָּץ לַחֲנֵק
אֶת הַדַּעַת הַזּוֹחֶלֶת בְּעֵץ יְדִידוּתָנוּ,
וְצִמְחָנוּ זֶה בָּזֶה עוֹרִים וּבְגִי חוֹרִין.

אריאל סימקין, יליד תל-אביב, 1935. מאז 1961 חי בירושלים. למד הנדסת מכונות בטכניון ועבד כחוקר במעבדה הישראלית לפיסיקה בירושלים (נצול אנרגיית השמש). למד לתואר שני בטכניון ולתואר שלישי באוניברסיטת תל-אביב בתחום ההנדסה הרפואית (ביו-מכניקה) ועבד בתחום זה במחלקה האורתופדית בבית החולים "הדסה" בירושלים ובמרכז קוסל לחנוך גופני באוניברסיטה העברית. עוסק בתרגום שירים מאז מחצית שנות השבעים.

אם בא לך לכתוב, כדאי שיהיה לך על מה.
אלוהים היה בסדר אתי, גירש אותי לרחוב אז עכשו
לא חסר לי על מה לכתוב.

צ'רלס בוקובסקי

מתוך: "שבעה שערי שירה"
עורך ומתרגם: אריה סתו

וולט ויטמן

אני שומע את אמריקה שרה

תרגום: עודד פלד

אני שומע את אמריקה שרה, שלל מזמורים אני שומע,
אלה של אמנים, כל אחד מהם שר את שלו כראוי לה, ששה
ונלהבת,
הנגר שר את שלו בעודו מודד קרש או קורה,
הבנאי שר את שלו בעודו מתכונן לעבודה, או
שובת ממלאכה,
הספן שר את השיך לו בספינתו,
מלח הספון שר על ספון אנית הקיטור,
הסנדלר שר בישיבה על השרפרף, הכובען
שר בעמידה,
שירו של חוטב העצים, שיר הנער החורש בדרכו
בבקר, או בהפסקת הצהרים או עם רדת החמה,
שירתה המתוקה של האם, או הרעיה הצעירה
בעבודתה, או הנערה התופרת או מכבסת,
כל אחד שר את אשר לו או לה ולא לאיש זולתם,
היום את אשר ליום - בלילה חבורת הצעירים,
חסנים, מאירי פנים,
שרים בפיות פעורים את שיריהם הערבים, הנלהבים.

ניסים

אה, מי מחשיב את הנס?
אשר לי, דבר איני יודע מלבד נסים,
אם אפסע ברחובות מנהטן,
או אשגר מבטי מעל גגות הבתים השמימה,
או אבוסס ברגלים יחפות לארך החוף בשפת המים
ממש,
או אעמד תחת עצים ביער,
או אשיח ביום עם מי שאהב, או אישן במטה בלילה
עם מי שאהב,
או אסב לשלחן לסעודה עם השאר,
או אביט בזרים שמולי בנסיעה בקרון,
או אתבונן בדבורים טרודות סביב פורת ביום קיץ לפני הצהרים,
או בבהמות הרועות בשדה,
או בצפרים, או בנפלאות החרקים באויר,
או בנפלאות השקיעה, או הכוכבים הזרחים
כה שקטים ובהירים,
או בפתול הדק, המעדן והיפהפה של מולד הלבנה באביב;
אלה עם השאר, כלם כאחד, נסים הם בעיני,
מצביעים על הכלל, אך מבהק כל אחד וקבוע במקומו.

כל שעת אור וחשכה נס היא בעיני,
 כל זרת מעקבת בחלל נס היא,
 כל אמה רבועה של שטח האדמה מחפה
 נס,
 כל רגל במרחב הפנימי אותו רוחשת.

הים נס תמיד הוא בעיני,
 הדגים השוחים - הסלעים - תנועת הגלים -
 האניות ואנשים בהן,
 מה נסים מפלאים יש מאלה?

מחמוד דרוויש
 שארית חיי
 תרגם מאנגלית: דן זמיר

אם היו מבשרים לי
 שאמות לקראת ערב,
 מה הייתי עושה עד אז?
 הייתי מציץ בשעון,
 לוגם כוס של מין,
 נוגס בתפוח,
 בוחן נמלה מוליכה בידל מזון
 ומציץ שוב, שנית, בשעון,
 לראות שנותר לי די זמן לגלוח,
 או לטבול בכפוי שד באמבט,
 ללבש איזה בגד מתאים למלאכתי.
 בכחל אם אפשר.
 אסב אל שלחן הכתיבה עד חציו של היום
 אשים לב שבכל מלותי אין זכר לצבע,
 רק לבן חורזו, רק לבן...
 אחר כך אתקין לי סעדה אחרונה
 ואמזג שתי כוסות מן היין, האחת עבוירי
 השניה עבויר מי שביא במפתיע.
 אז, בין חלומות, אחטף קצת תנומה
 ואעור רק מקול הנחירה של עצמי...
 שוב אציץ בשעון
 ואלמד כי נותר לי עוד זמן לקריאה:
 עוד פרק מדנטה, עוד קצת מואלקה.
 אראה איך אוזלים החיים מגופי
 לתוך אחרים, וכלל לא אשאל מי
 ימלא את מה שחסר בם.
 האם זהו זה?
 זהו זה, אין ספק.
 ואז מה?
 אז איטיב בלוריתי ואשליך מעלי את השיר...
 את השיר הזה, לתוך סל המחזור
 ואלבש את מיטב מחלצות האפנה
 ואובל בגאון, לצלילי כנורות,
 הישר למקום בו אטמן.

וירטואליזציות לשונית בשירת רבי יהודה הלוי

(פתיחה לעיון טפסטואלי - חלק שני)

בין אומנות לאמנות: מידגם מייצג לתחבולותיו הלשוניות

באחת ממסותיו, בהקשר שונה לחלוטין, כותב הפילוסוף העברי בן המאה העשרים **יעקב קלצקין** (1882-1948): "התקדמות הטכניקה... הביאה לידי התגברות הוירטואליזציות לכל מיניה"¹⁵. מה שמפליא ביצירת הפליאדה (חבר אישים שהצטיינו בתחום מסויים) העברית-ספרדית שעל כוכביה נימנה ריה"ל, הוא כמעט היפוכו הנחרץ של מצב זה: התפרצות וירטואליזציות עזה שלאחר קיפאון של דורות רבים. נכון, אמנם, שאף לפנייהם לא נותקה כליל שלשלת היצירה הלשונית-פואטית, אך הפער בין סדר גודלו של הברק הלשוני-פרוסודי (פרוסודיה – תורת המשקלים בשירה) המובזק בשירת ריה"ל ובין הפייטנים שקדמו לו, ניכר מיד. בלא להפחית בכהוא-זה ממיומנותו הטכנית (עושר המצאות, בקיאות פנומנאלית באוצרות הליטורגיה והלשון), סגולות שאף בהן הוא בולט משכמו ומעלה, מצטיינת תנופת הוירטואליזציה של ריה"ל במימד **אותנטי**: היא אינה "עשויה", היא אינה קרה-טכנית, היא אינה מתפקדת כעין "פרימאדונה" כי אם כ"פארטנר" בצוות עם שאר רכיבי שירתו: התימאטיקה, המתח האמוציונאלי, הרגישות לפרטי-פרטים (ויזואלית אך גם מוסיקאלית), המיזוג הנדיר בין להט דתי ובין חושניות יצרית עזה, כמעט הדוניסטית. לרוב מתקיימת אצלו קורלאציה טבעית ובלתי-מאולצת בין ה"קֶרְשֶׁנְדוּ" הריגושי ובין התרשפות זיקוקי-די-נור לשונית.

דוגמה קלאסית לכך הוא תיאור הים ב"יועץ ומקים במרום שחקים"¹⁶. לאורך 14 טורי הפתיחה (למן ה"דלת" הראשונה, "יועץ ומקים", ועד ה"סוגר" האחרון בפתיחה זו, "מִפֿ- / נִיךְ אֶבְרַח?") מתגבר יסוד ה"מלאכה" על אשליית הספונטאניות, וזה של **אֶמְנוּת-השיר** על **אֶמְנוּת-השיר**. במונח "אשליית הספונטאניות" מתכוונים אנו לכך, שפרי כי כל מעשה-אמנות הוא פְּרִים של מאמץ והתכוונות יזומה ומודעת, אך אם אלה ניכרים בפרי, אם "זיעת המאמץ" מורגשת – מְסַפֶּלֶת מראש "אשליית הספונטאניות", זו שבלעדיה אין שום אמנות מרקיעה אל שיאה.

בפתיחת השיר "יועץ ומקים במרום שחקים" אין אשליה זו מושגת וכל ה"תפריים" ניכרים בעליל. מלאכת-השיר היא אמנם תקינה, אך "זיעת" המשורר מורגשת. הטורים הם יותר תולדת **מאמץ** מאשר פֶּעַל-יוצא של השראה, של שעת-חסד פּוֹאֵטִית. גם הריתמוס (להבדיל מן המשקל הפמותי-מְטָרִי) נגרר בליאות, מעשה מוכני, ואין בו כל עוצמה וכל דינאמיות סוחפת. אילו סיים ריה"ל את השיר ב"סוגר" "מִפֿ- / נִיךְ אֶבְרַח?" היתה יצירה זו נמנית על הבינוניות ולא היתה נחקקת בזכרון קוראיה. אין ספק כי הרגש הדתי המשוקע באותם 14 טורים הוא אותנטי ורב-כנות. גודלו של הים וזעירותו של האדם המפליג בו הריהם רָאִיּוֹת ניצחות לכוחו של בורא-עולם. גם האֶרְמֶז (אלוֹזִיָה) המקראי ב"דלת" השניה בפתיחה זו ("ועל ים רחוקים") מהדהד בזכרוננו של יודע-ספר עם תהילים סה, 6: "נוראות בצדק תעננו אלוהי ישענו מבטח כל-קצווי-ארץ וים רחוקים". אולם אין הדברים יוצאים מכדי הוויה לכדי חוויה.

הוא הדין בחלקו הסופי של השיר, ב-28 טורי החתימה, שאף היא "פושרת" מטור 43 ("דלו עיני/") עד טור 70 (הנחתם במילים "עֲלֶיךָ זָרַח!"). אף כאן מהדהד ב"אוזנו

הפנימית" של קורא בקי במקורות הארמזי מחזקאל ז, 25 ("קפדה בא ובקשו שלום ואין") למקרא ה"סוגר" (בטור 62) "ונסה קפדה" (במשמע של: נסה חרדה). וכך גם במקרהו של הארמזי ב"סוגר" 64 ("קול הצעדה") לעומת שמואל ב, ה, 24 ("ויהי בשומעך את-קול הצעדה... אז תחרץ כי אז יצא ה' לפניך להכות במחנה פלישתים"). גם האליגוריה הלאומית מתקבלת על הדעת ("ככה יבשר/ עם קץ במאסר/ ויד צר ומוסר/ עליו קפדה"): תיאור האוניה המטלטלת בים הסוער אינו אלא משל, ונמשלו הוא העם בגלות. אך גם בסיפא, כמו ברישא, אין המשורר מפגין שום וירטואוזיות לשונית או פרוסודית, ואף כאן ניתן לומר כי אילו לא חיבר ריה"ל אלא את ראשיתו וחתמתו של שיר זה – ספק אם היה השיר נודע ונחשב ביותר.

מה שאין כן באמצעיתו של שיר קלאסי זה (מטור 15, שראשיתו "המו גלים", ועד טור 42, שסיומו "ואפס מברח!"). אמנם, בהערותו מאירת-העיניים⁷⁷ כותב החוקר המהדיר, פרופ' חיים שירמן: "אין לומר בוודאות, כי שיר זה נכתב לאחר סערה בעת הנסיעה". ובהערותו לשיר אחר, "התרדוף נערות אחרי חמישים", הוא מטעים כי תרגום הכתובת הערבית לשיר זה בדיוואן (קובץ שירים), הוא: "ויאמר גם כן על הים" – משמע: אין להסיק בבטחון כי שני "שירי ים" אלה אכן נכתבו לאחר הפלגתו הידועה של המשורר בים התיכון, בדרכו למצרים – ושם, כפי שרומז שירמן, "המשורר מזרז את עצמו לנסיעה ורואה בדמיונו סערת ים", דהיינו: תיאור "ימי" אותנטי ופלאסטי זה, אינו בהכרח יליד הפלגה ממשית ואפשר הוא פקליוד לה בלבד. אך דומה שאין עובדה ביאוגראפית זו (שאינה בת-אימות, כמובן) מעלה או מורידה בעניין שעליו דיוננו נסוב. מה שחשוב הוא השוני השירי-איכותי, הניתן בהחלט לאיבחון טכסטואלי, בין פתיחתו ובין חתימתו של שיר מפורסם זה, מחד גיסא, ובין אמצעו, מאידך גיסא, שזכה אף להיחשב כמעט כשיר בזכות עצמו.

ואגב, תולדות השירה העולמית מלאות דוגמאות שבהן כתבו משוררים גדולים על הפלגה או מסע שמעולם, עד זמן כתיבת תיאורם בשיר (וגם בעת כתיבתו עצמה) לא נתרשו במציאות. הנער הצרפתי הגאוני בן ה-17 **ארתור רמבו** (1854-1891) כתב את שירו המפורסם ביותר "האוניה השיכורה" לפני שראה בעיניו, מעולם, ים או נהר גדול של ממש; והמשורר האמריקאי הגדול **וולט ויטמן** (1819-1892) תיאר בספרו הנודע "עלי עשב" את נדודיו במרחבי הערבות הדרום-אמריקאיות, ה"פמפס", שמעולם לא דרכה בהן רגלו... ואף-על-פי-כן שניהם העמידו יצירות-מופת שיריות.

ואם נשוב לענייננו: כאן, בכ"ח טוריו האמצעיים של "שיר-ים" זה של ריה"ל, כאילו חמדה לה הוירטואוזיות הפרוסודית "לצון נוטריקוני" משל עצמה והפ"ח הוא גם פ"ח, כוח שירי מדהים. בין אם נכתב השיר בעת הפלגה בים, או אחריה, ובין אם נוצר בעת הפלגה על גלי הדמיון הפיוטי, כתמונה חזיונית של דברים העתידים להתגלות בימים שיבואו, צוברת האנרגיה הריגושית שבשיר **מומנטום** שאף הקורא הפחות רגיש איננו יכול להתעלם ממנו – מומנטום ה"דולה" מן המשורר את **מיטבו**.

התמורה הקיצונית לגבי הטורים הקודמים לחטיבה זו של השיר (כמו לגבי הטורים שיבואו לאחריה) מתבטאת בו-זמנית בכמה מישורים: בריתמוס, במצלול, ב"פסיחה", במטאפוריקה ובהלך-הרוח. כל אלה חורגים במובהק מן התחום הטכני של מלאכה, **אמנות** מיומנת (מה שאיפיין את הרישא והסיפא של השיר) ומעמידים לפנינו **אמנות** וירטואוזית גדולה.

בתחום ה**ריתמוס** ניכרת כבר בטור הראשון ("המו גלים/ ברוץ גלגלים") תאוצה חדשה בתכלית. מה שהתנהל עד כה בעצלתיים, זוכה לזירוז קיצוני שהוא פעל-יוצא של ריגוש מוגבר. כל מי שיקרא את השיר השלם כולו, יופתע לגלות כי ברוב המקרים תואץ קריאתו בקטע זה, כמאלה.

בתחום המצלול משופע הקטע האמצעי בעושר אליטראטיבי שאיננו מצוי כלל לפניו או לאחריו (אליטראציה היא חזרה על צלילים זהים, של עיצורים או של תנועות, במילים סמוכות זו לזו במשפט). הרישא והסיפא אינם מכילים כל חריזה פנימית בתחומי ה"דלת" או ה"סוגר". לעומת זאת, בקטע האמצעי מצויה חריזה פנימית משובחת (בטור 17: "קדרו שמי/ ויחמרו מימי") ועושרה המצלולי של חטיבת שיר זו בכללותה מחפה אף על חריזות פנימיות "חלשות", דקדוקיות בלבד, בטורים אחדים בקטע.

סגולות המצלול של קטע זה אינן מתמצות, איפוא, בחריזה פנימית כי אם גם, בעיקר, בשפע של אליטראציות. כבר בשני הטורים הפותחים את הקטע (15 ו-16) בולט עושר זה. המו גלים / ברוץ גלגלים / ועבים וקלים" על צלולי ה"ג", ה"ל" וסיומת הרבים "ים". המשחק הכימאסטי (כימאסמוס = שכול, סגנון שבו סדר המילים בחלקו השני של המשפט או הטור הוא היפוכו של הסדר בחלק הראשון) בטור 22 (בסדר-המילים "חצץ עמקים / והרים חצץ") מקבל וריאציה בלתי-שלמה אך מעניינת בשילוב של "גלים" (מילה קצרה), "גלגלים" (מילה ארוכה) ו"קלים" (שוב מילה קצרה), שלוש מילים החוזרות על צליל הלמ"ד, ושתיים מהן על הגימ"ל, להן "נענית" השלישית בקו"ף (שהיא אחותה הבלתי קולית של הגימ"ל).

לאורנמנטיקה פונטית זו מיתוסף אלמנט דקדוקי מעניין: ניצולן מגביר-הדינאמיות של גזרות הכפולים והמרובעים. המילה "גלגלים", כשהיא חוברת ל"גלים", מעצימה באורח מיידי את המתח. כך גם המילה "יתעתע" (טור 37) שאף היא מגזרת המרובעים. "מתרוצץ" ו"יפוצץ" מגזרת הכפולים (טור 29) אף הוא סממן מדרבן-תאוצה התורם לסיחרור הכללי. אגב, שימוש מכיון מעין זה בגזרת המרובעים, נקט, פידוע, ח"נ ביאליק בשירו הקלאסי "זהר"¹⁸ ("מתלהלים", "מקלקלים", "הצלצל", "בצלצלים", "מזעזעים" וכיו"ב).

גם אליטראציות אונומטופיאליות (שימוש באליטראציות שיש בצלילן משום חיקוי לקולות טבעיים), כהד מימטי לדכי-הים, מצויות כאן בשפע של עיצורים כגון ש, ש, ס, צ, פ (וסיר ירתיח/ וקול יצריח / ואין משביח/ להמון קושים", "יום מתרוצץ, / וקדים יפוצץ/ ארזים ויפץ/ רוח קצפיר" וכד.). אולם גם כשהאליטראציה אינה אונומטופיאלית-ישירה כי אם עקיפה (היינו: אינה "מחקה" את דכי-הים, כי אם רק את פיצוח האש אשר אליה מושווים צלילי הגלים הסוערים ("ירתיח בלי אש, / ולב מתיאש/ בעת התבאש/ במשוט מניפיר") – גם אז מתפקדות ה"שי"ן וה"פ"א" תפקוד מצלולי סוגסטיבי (וכך אף העיצור "סמ"ך" ב"יד אוקינוס/ תאהב לכנוס, / ואבד מנוס/ ואפס מברח"). זאת – לא פחות מאשר צלילי הלכלוק המימיים של ה"למ"ד ב"המו גלים/ ברוץ גלגלים/ ועבים וקלים/ על פני הים".

בתחום ה"פסיחה" (בצרפתית enjambement), כלומר: כאשר המשפט התחבירי "גולש" מסוף השורה האחת אל תחילתה של השורה הבאה אחריו, שהיא, במהותה, אמצעי שרירותי, פורמאליסטי (ובפרוסודיה של שירת ספרד הוא שרירותי אפילו כפליים, שהרי הוא "חותך" לא רק טור או שורה אלא גם, לפרקים, מילה) בולט ההבדל בין "פסיחה" מסורבלת בסיפא של השיר, לפני הקטע האמצעי שבו אנו דנים ("עולה מבור/ יום רץ לעבר/ ים, וש' פגבור/ לרוץ ארח, / בטורים 5 ו-6; או, אף בולט מזה: "ואנה מפ- / נך אברח?" שבטור 14) ובין "פסיחה" רהוטה, כמעט בלתי-מורגשת כ-"יום מתרוצץ, / וקדים יפוצץ/ ארזים, ויפץ/ רוח קצפיר" שבקטע הנידון, בטורים 29 ו-30.

ואילו בתחום המטאפוריקה מעשירות את השיר, דווקא בקטע זה, האנשות (פרסוניפיקציות) ו/או השלכות של תכונות עצמים דוממים או איתני-טבע על

יְשׁוּיֹת שׁוֹנוֹת מֵהֵן; וּבִעֲקֻבוֹתֶיהֶן – מֵעֶרְכַּת חֲדָשָׁה שֶׁל הַתִּיַּחֲסוּיֹת) הַמִּפְקִיעוֹת אֶת תִּיַּאֲוֹר הַיָּם וְהָאוֹנִיָּה הַמִּתְנַוֹּדֶדֶת בֵּין נַחֲשׁוּלֵיו מְכַלֵּל "תִּיַּאֲוֹר-טַבַּע" רִיאֲלִיסְטִי וּמִשׁוֹת לַמַּעֲמָד זֶה עוֹצֵמָה מֵאֲקֻאֲבֵרִית-סוּרִיאֲלִיסְטִית שֶׁל מֵאֲסַקֶּאֲרָאדָה (נִשְׁף-מִסְכּוֹת) אוֹ חִלּוֹם-בִּלְהוֹת. אֲךָ אֵל אֲמַצְעִים אֵלָה מִצְטָרֵף גַּם אֲמַצְעֵי מֵטֶאֱפוּרֵי הַפּוֹךְ: הַמִּשְׁלָתוֹ שֶׁל אִיתֵן-הַטַּבַּע אוֹ שֶׁל אֶחָד מִגִּילּוּיָיו לַעֲצָם דּוֹמָם, לַמִּכְשִׁיר מִיכֶאֱנִי, כְּלוּמָר: כְּמוֹ בְּמִקְרִים הַנִּ"ל, הַפִּקְעַת מוֹשֵׁא-הַתִּיַּאֲוֹר מִשְׁדָּה-הַמִּשְׁמַעוֹת הַמְּקוּבֵּל שֶׁלּוֹ וְהַעֲתָקָתוֹ לַשְּׁדָה-מִשְׁמַעוֹת אַחֵר ("טֶרֶאֱנִסְפֶּר", שֶׁהוּא מְטַבֵּעָה שֶׁל כָּל מֵטֶאֱפוּרָה בְּאִשֶּׁר הִיא). כֹּאשֶׁר מֵתֵאֵר הַמִּשׁוּרֵר (טוֹר 19) אֶת דְּכִיוֹ שֶׁל הַיָּם הַסּוּעֵר כִּי "קוֹל יִצְרִיחַ", עֲדִים אֲנוּ לַמִּקְרָה טִיפּוֹסִי שֶׁל הָאֲנָשָׁה, אוֹ שֶׁל הַמִּשְׁלָת גְּלִי הַיָּם לִבְעִל־חַיִּים, כִּי גִלִּים אֵינָם "צוֹרְחִים". כֹּאשֶׁר מֵתוֹאֲרֶת הַסְּפִינָה (טוֹר 23) כִּי "חוֹלָה", שׁוֹב הִיא מוֹשׁוּוֹת לַאֲדָם אוֹ לִבְעִל-חַיִּים חוֹלָה (וְהוּא הַדִּין בַּמִּקְרָה שֶׁ"חוֹלָה" כּוֹוֹנָתָה "מִחֻלָּלָת" (רוֹקֶדֶת). וְכֵן גַּם כֹּאשֶׁר מֵתוֹאֲרֶת תּוֹרֵנָה שֶׁל הַסְּפִינָה (טוֹר 32) כְּמִי שֶׁ"נִלְאַה" (הַתַּעֲיִיף). כֹּאשֶׁר אֲנוּ נִתְקָלִים בְּתִיַּאֲוֹר "וְנִבְהַל סֶרֶנָם" – אֲפֶשֶׁר שֶׁהַמְּדוּבֵּר בְּבִהֲלָתוֹ שֶׁל הַקְּבֵרֵנִיט (כִּפִּי שְׂרוּמֵז פְּרוּפ' שִׁירֵמֶן,¹⁹ הַמִּפְנֶה אוֹתָנוּ אֵל סֶפֶר שׁוּפֵטִים ג', 3: "סֶרֶנִּי פִּלְשֵׁתִים"). מֵאִידֵךְ גִּיסָא, אֲפֶשֶׁר שֶׁהַכּוֹוֹנָה אֵל צִיָּרָם שֶׁל גִּלְגַּל-הַנִּיּוּט, הַגֶּה-הַסְּפִינָה אוֹ כָּל גִּלְגַּל אַחֵר הַמִּצּוֹי בַּמִּגְנוֹנוֹ הַמִּיכֶאֱנִי שֶׁל כְּלִי-הַשֵּׁיט (הַמִּלָּה הַמִּקְרֵאִית "סֶרֶן" מִתְּפִרְשֶׁת גַּם כְּצִיר שֶׁהָאוֹפְנִים סוֹבְבִים עֲלָיו: "וְאַרְבָּעָה אוֹפְנֵי נַחֲשֵׁת לַמִּכּוֹנָה הָאֶחָת וְסֶרֶנִּי נַחֲשֵׁת" – מַלְכִים א', ז', 30).²⁰ אִם אֲכֵן נִתְכּוֹן הַמִּשׁוּרֵר אֵל אֶחָד מִצִּירֵי מֵעֶרְכַּת-הַנִּיּוּט שֶׁל הַסְּפִינָה, אוֹ אֵל כָּל צִיר (סֶרֶן) אַחֵר, הִרִי שֶׁהַצִּירּוֹף "וְנִבְהַל סֶרֶנָם" הוּא מִקְרָה טִיפּוֹסִי שֶׁל הָאֲנָשָׁה הַדּוֹמָם (אוֹ הַשּׁוֹוָאֲתוֹ לִבְעִל-חַיִּים) שֶׁהִרִי רַק הַחֵי וְהָאֲנוּשִׁי מִסּוּגִלִּים לַהֲבַהֵל. לַעֲוֹמֶת זֹאת, בְּתִיַּאֲוֹר "לִפְרֵשׁ כְּנָפָיו", הַנִּסּוֹב עַל הַתּוֹרֵן, שֶׁהַמִּפְרָשִׁים מִשּׁוּלִים לַכְּנָפִי, מִמַּחֲשֵׁי הַמִּשׁוּרֵר מִקְרָה בּוֹלֵט שֶׁל אֲנִימַאֲלִיזָאצִּיָּה (הַמִּשְׁלָת הַתּוֹרֵן לַעֲוֶף-כְּנָף). אֶף הַצִּירּוֹף (טוֹר 37) "וְהָאֲנִי כְּשֶׁפּוֹר" מַעֲמִיד הָאֲנָשָׁה מוֹבֵהֶקֶת, מִמֶּשׁ כֶּה־מִשְׁכּוֹ: "יִתְעַתֵּעַ וְיִהְיֶר" – יִתְעַתֵּעַ וְיִלְעַג (חֶכֶךְ) בַּעֲרֵבִית: זִלְזֵל, וּבֵאִיּוֹב יט, 3: "זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים תִּכְלַמּוּנִי לֹא-תִבְשׁוּ, תִּהְכְּרוּ-לִי", "בְּלִי הוֹן וְיִמְכֹר / שׁוֹכְנֵי כְּתִפִּי" – שֶׁהִרִי עֲצָם דּוֹמָם כְּאוֹנִיָּה אֵינּוּ עֹשִׂי "לִמְכּוֹר" דְּבַר, וְאֶף אֵין לוֹ "כְּתִפִּיִם". וְכֵן גַּם לַהֵלֶן (טוֹר 40-41) כֹּאשֶׁר בְּלוּוִיִּתָּן חָלָה טֶרֶאֱנִסְפִּיגּוֹרָאצִּיָּה מְאֻנָּשֶׁת הַעוֹשָׂה מִמֶּנּוּ "חֲתָן" (הַמִּזְמִין אֶת קִרְוֵאִיו-"אֲסוּפִּיו" לִ"מִּשְׁתָּה"-כְּלוּלוֹתִיו). וְכֹאֵן, כִּידוּעַ, זֹכֶה הִ"אֲוִקִּינּוֹס", בַּמִּפְתִּיעַ, לַהֲשַׁתֵּלֶת אִיבֵר אֲנוּשִׁי בַּדְמוּת "יָד אֲקִינּוֹס". אֲלֵא שֶׁ"יָד" זֹ, לֹא בִלְבַד שֶׁהִיא אֲנוּשִׁית מִן הַהִיבֵט הָאֲנִטוּמִי, אֲלֵא שֶׁמִּיתוּסָף לָהּ קֵב רִיגוּשֵׁי שֶׁל אֲנוּשִׁוֹת יִתִּירָה כֹּאשֶׁר הִ"יָּד" "תִּתְּאֶהֱב לִכְנוֹס"... טֶרֶאֱנִסְפִּיגּוֹרָאצִּיָּוֹת וְהַעֲתָקוֹת מִשְׁדָּה-מִשְׁמַעוֹת-וְהַתִּיַּחֲסוּת אֶחָד אֵל מִשְׁנֵהוּ נִיכְרוֹת אֶף בְּתִיַּאֲוֹר "רִיצַתָם" שֶׁל הַגִּלִּים כְּמִירוֹץ "גִּלְגָּלִים" (טוֹר 15), בַּהֲמִשְׁלָה מֵטֶאֱפוּרִית (מִרּוּמֶזֶת) שֶׁל מִי הַיָּם לִיַּן חוֹמֶר, תּוֹסֵס (טוֹר 17): "וְיִחְמְרוּ מִיָּמִיו", בְּתִיַּאֲוֹר הַתַּבְעֵבֶעוֹת הַנַּחֲשׁוּלִים הַמִּקְצִיפִים כִּי "סִיר יִרְתִּיחַ" (טוֹר 19), בַּהֲמִשְׁלָת פְּנֵי הַשֹּׁטֵחַ הִ"הֶרְרִיִּים" וְתִלְוִלֵי הַמִּדְרוֹנוֹת שֶׁל הַיָּם הַסּוּעֵר לְטוֹפּוֹגְרָאפִיָּה יִבְשִׁיתִית (טוֹר 22): "חֲצִיִּים עֲמָקִים / וְהָרִים חֲצִיִּים", וּבִהְחֻלָּת שְׁדָה-הַהֲשַׁתְמַעוּיֹת שֶׁל אֵשׁ בּוֹעֶרֶת עַל מִרְאֵה הַיָּם בְּזַעֲפּוֹ (טוֹר 33): "יִרְתִּחַ בְּלִי אֵשׁ".

אֲפֶשֶׁר שֶׁאַחַד הַסְּמוּיִים, אִם גַּם הַמִּתּוֹחֲכָמִים בִּיּוֹתֵר בְּגִילּוּי הַוּוִירטוּאֲלִיּוֹת הַלְשׁוֹנִית שֶׁמִּפְגִּין כְּשֶׁרוֹן הַיּוֹצֵר שֶׁל רִיָּה"ל בְּקִטְעַן זֶה, הוּא שִׁימוּשׁוֹ הַמּוֹשִׁכֵּל, הַבִּלְתִּי-מִקְרֵי כָּלל וְעִיקָר, בְּשִׁמּוֹת-עֲצָם וּשְׁמוֹת-תּוֹאֲרֵי דוּ-מִשְׁמַעִיִּים. תְּפוּצַתָם הַשּׁוֹפֵעַת, הַנְּדִיבָה שֶׁל "צִימוּקִים" לִינְגוּוִיסְטִיִּים אֵלָה בִּ"עִיסַת" הַטֶּכְסֵט, אֵינָה תּוֹלַדֶת "הַבְּרָקָה" חֲדָה-פְּעֻמִּית. הִיא עֲדוֹת חוֹתֶכֶת לְכוּחַ-הַמִּצָּאָה לְשׁוֹנִי-סְטִילִיסְטִי שֶׁאֵינּוּ מִסְתַּפֵּק בְּצַבְעִים וְאֶף בְּגוּוֹנִים, אֲלֵא נִדְרֵשׁ לְבִנְי-גּוּוִיִּים, לְמִינּוּנִים שׁוֹנִים שֶׁל נִיּוֹאֲנִסִּים, שֶׁרֶק עֵין וְאוֹזֵן רִגִּישׁוֹת מִסּוּגִלוֹת לָהּ, מִחַד גִּיסָא, וְרַק יַחֲסֵ כְבוֹד אֵל הַקּוֹרָא הַהִיפּוֹתִטִי (קוֹרָא הָאֲמוּר לַהֲיוֹת רִגִּישׁ לֹא פָחוֹת מִן הַכּוֹתֵב וּבְקִי לֹא פָחוֹת מִמֶּנּוּ בְּגוּנֵי הַמִּשְׁמַעוֹת הַשּׁוֹנִים שֶׁל שְׁמוֹת-עֲצָם, פְּעִלִּים וּשְׁמוֹת-תּוֹאֲרֵי אֵלָה) יֵשׁ בָּהֶם כְּדִי לְבַאֲרוֹ, מֵאִידֵךְ גִּיסָא. אִם תִּסּוּלָה לָנוּ הַשּׁוֹוָאָה זֹאת לְטֶכְנִיקוֹת שׁוֹנוֹת בְּאֲמֻנוֹת הַצִּיּוֹר, יִיאֲמַר בַּמִּפּוֹרֵשׁ, כִּי בִ"מִשְׁחָקִיו" הַלְשׁוֹנִיִּים-סִגְנוֹנִיִּים בְּבִנְי-גּוּוִיִּים דְּקוּדוּקִיִּים אֵלָה נִזְקֵק הַמִּשׁוּרֵר לֹא לְטֶכְנִיקַת צִיּוֹר

השמן (בה "מִכְסָה" כתם-צבע אחד את זה שמתחת לו, אלא אם כן הושארו בו "פרצות" מכוונות), אלא דווקא לזו של צבעי-המייים, בה נשקף כתם-צבע תחתון מבעד לשקיפותו החלקית של כתם-הצבע שמעליו. באורח זה מתאפשרת בתודעת הקורא התרשמית בו-זמנית ודו-מוקדית (כמו במשקפיים בי-פוקאליים), בה נתפסים שני גוני-המשמעות של אותם שם-עצם, פֶּעַל או שם-תואר, בעת ובעונה אחת. והדוגמאות לכך רבות: המילה "עֵבִים" (טור 2: "וְעֵבִים וְקָלִים") מתפרשת בו-זמנית, הן כשם-תואר (גלים "עבים") והן כשם-עצם ("עבים" = "עננים"). לעומת זאת, המילה "וְקָלִים" ניתנת בנקל להשתמע בשתי משמעויות: "קל" כהיפוכו של "כבד" (משמע: גלים קלי משקל, שאינם כבדים) ובה בעת, "קל" כהיפוכו של "קשה", כלומר: שאינו דורש מאמץ רב (גלים מהירים, קלי-תנועה, שזרימתם אינה מסורבלת). הפֶּעַל "מִשְׁבִּיחַ" ("ואין מִשְׁבִּיחַ / להמון קְשִׁים") אף לו שתי השתמעויות בלשוננו: ²¹ מְטִיב, מְשַׁפֵּר (כלומר: אי אפשר להיטיב את רוע "לבם" המטאפורי של הנחשולים הזדוניים) כגון מה שכתב ביאליק בסיפורו "ספיח": "ב'חדר' לא הִשְׁבִּיחַ מזל" ²² ולשון מְשַׁכֵּךְ ומרגיע, כבתהילים סה, 8: "מִשְׁבִּיחַ שְׁאוֹן יָמִים, שְׁאוֹן גְּלִיָּהֶם". הוא הדין בשם-התואר "קְשִׁים" (טור 20): "קְשִׁים" של הגלים הוא מידת מוצקותם הפיסית, כשם שהוא ביטוי ל"קשי לבם", ל"קשיחותם" או אף לתנועתם האיטית-מבעיתה של הגדולים בנחשולים, שאינם קלי-תנועה כלל ועיקר.

כפי שצוין כבר לעיל, בַּמִּילָה "חֹלָה" אנו מבחינים במשמעות של מִחְלָה (האוניה מואנשת ומדומה לאשה חולה), חולשה ורפיון ("אם-גִּלְחָתִי, וְסֵר מִמֶּנִּי כְּחִי וְחִלְתִּי וְהִיִּיתִי כְּכָל-הָאָדָם" – שופטים טז, 17). אך יש כאן גם משמעות של "דֹּאגָה" (הספינה המואנשת מודאגת מרוע-גורלה בעת הסערה בים ("וְאֵין-חֹלָה מִכֶּם עָלַי" – שמואל א, כב, 8). אך מצויה כאן גם משמעות שלישית, של "מִחֹל" וסיבוב חסר-שליטה של זרמי המים. השימוש הלשוני "רוח קֶצֶפִּיר" (טור 30) אף הוא רב-משמעי: "רוח" כאיתן-טבע, כזרימת-אוויר עזה, ו"רוח" כנפש, כְּהֶלֶךְ-רוח. וכך גם "קֶצֶף" במשמע של "תסיסת מים" וגם "זעם", המְשֻׁיָּם מימד פרסוניפיקאטיבי לדמות הים, שרוחו רעה עליו כביכול והוא קוצף ושוצף מְזַעֵם. ולאחרונה, המילה "אֶסּוּפִיר" (טור 40) המִתְפַּקֶּדֶת דְּנוּטֵאטִיבִית הן במשמע של אֶרְחִי מִשְׁתָּהוּ של הלווייתן, הנאספים להזמנתו האדיבה, והן במשמע מכמיר-החמלה של יתומים ואסופים, שגורלם זנח אותם לתעתועי הים ולתאבונם המפלצתי של אותו לווייתן האורב להם במעמקי הים; אך גם כהיפוכו המאקאברי של פן-משמעות זה – כקורבנותיו של הלווייתן, הנגרפים-נסחפים-נאספים אל לועו הפעור. כל מגוון המשמעויות הנ"ל מתפקד כאן, קאליידוסקופית, בתיזמור לשוני-פיוטי וירטואוזי המשתנה ללא הפוגה, כמעט והיינו אומרים באורח פְּסִיכּוֹדִלִי (הרחבת גבולות התודעה וגילוי רב-אנפיותן של תופעות, במקרה דנן: של תופעות הלשון ה"נמתחת" עד מפסימום כוח הדנוטאציה (הסימון) שלה.

בתחום הֶלֶךְ-הרוח משכיל ריה"ל לעצב בשיר מופלא זה אווירה חלומית-סיוטית, שאימה קיומית, סרקאזם והגות פילוסופית על קטנות האדם מול איתני-הטבע (שוב מהדהד בתודעתנו האקטואלית סאון איתני הצונאמי המבעיתים) משמשים בה בשלמות סימפוטית מזהירה עם רגשי הכנעה והתבטלות רליגיוזית של אָנוּש אָנוּש או אדם-תוֹלָעָה בפני כל-יכולתו של בורא-עולם. שום פרט אינו מקרי כאן ואינו מיותר בשלמות אֶמּוֹרְפִית-לכאורה זו. זוהי דוגמה טיפוסית ליצירה לשונית-שירית כה אינטנסיבית, שִׁמְכּוּחַל הָאֶמֶן-בְּחֶסֶד מִכְסָה בה על עיקבות ה"זיעה" והמאמץ של בעל-המלאכה, של הָאֶמֶן, שאינם נִכְרִים בה כלל וכלל. אפשר שרק הלשון העברית, שאותה קידש כל-כך הריה"ל במישנתו הפילוסופית-תיאולוגית כבשירתו הלירית, מקיימת בו-זמנית במילה כפולת-המשמעות "עבודה", את כפל-המשמעות המאפיין תופעה תרבותית זו: פֶּן-החולין-והפֶּרֶךְ שבעמל היוצר, ב"זיעה" (perspiration) ופֶן-עבודת-הקודש שבהשראת הפייטן (inspiration). בתקופת-שפל-והשפלה נוכחית זו

בתרבותנו, כשהבורות הלשונית חוגגת והלשון העברית עוברת בכל רגע מחיינו
אונס סדרתי והתעללויות של לע"ז, אמריקניזאציה ולבנטיניזאציה מחפירות, טוב
לזכור לאֵלו שִׁיאים היא מסוגלת היתה להגיע כבר לפני אלף שנה ועוד בסביבה
גלותית.

פרופ' יוסי גמזו משמש מרצה לספרות במכללת "אוהל" בקצרון.

רשימת מקורות:

15. קלצקין, יעקב. "כתבים", ת"א, עם עובד, תשי"ג, ע' 167.
16. הלוי, יהודה. "שירים נבחרים", ע"ע 92-95.
17. שם, ע' 159.
18. ביאליק, ח"נ. "כל שיריו", ת"א, דביר, ע' קכ"ג.
19. הלוי, יהודה. "שירים נבחרים", ע' 159.
20. אבן-שושן, אברהם. "המילון החדש", ירושלים, קרית-ספר, תשכ"ז, ע' 1848.
21. שם, ע"ע 2595-2596.
22. ביאליק, ח"נ. "סיפורים", תל-אביב, דביר (מהדורת סיון תשי"ג), ע' רט"ז.

יעקב ברזילי

נשק לא קונבנציונאלי

לא פְּרָשִׁים
וְלֹא טְנָקִים,
גַּם לֹא טִילִים
רַק מְלִים
שֶׁפְּשָׁתָהּ בְּהֵן חֲלוּדָה
תַּחֲמָשְׁתּוֹ שֶׁל מְשׁוֹרֵר
לְכַפּוֹת
עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת.

פנינה אליאני – שורוק

זוהר

”ופתאם ממלכת הזהר נגערָה”
ביאליק

ופתאם ממלכת הזהר נגערָה
כי דור הולך ככה סתם.
סתם הולך על אדמה חרוכה,
אפילו הצפור קרעה
קריעה.

ופתאם ממלכת הזהר נגערָה
כי הולכים אחרי הנער, טרם
הספיק לשאול או להשיב
אני יודע.
ככה סתם הולכים אחרי הנער,
לא גמע שפתי אשה, עוד
הנביא גוהר להשיב בו
רוח.
בבית אמא לשה לו עגה, שאהב.
בשבילה ממלכת הזהר
נגערָה.

פנינה אליאני-שורוק - נולדה בקזבלנקה. עלתה ארצה
ב-1961 עם הוריה, לאחר טביעת אניית המעפילים ”אגוז”.
גדלה בקרית-שמונה. אהבתה לנופי הצפון ניכרת בשירה.
לאחר שירותה הצבאי למדה ב”בר-אילן” לתואר B.A, M.A.
מלמדת ספרות בתיכון, מרכזת עיתון. בשנה האחרונה יזמה
והייתה בין מארגני פסטיבל המשוררים בהרצלייה.
יוזמת אירועים ספרותיים. אמא לשלושה ילדים.
מתגוררת כיום בהוד השרון.

יוכי פרלמן

בקצה סולם החולמים

בקצה סלם החולמים, ממש מעל ראשי,
בני תמותה בתפקיד אלהי - ללא מורא
נטולי פחד גבהים - כף אל כף מוחאים
במפגן קרקסי של מיטב הלולינים.
ישבנם לבוד לשרשים ראשם בגבהים
אינם חוזים במכאובי שכולים, אינם
שומעים גניחות פצועים ומחאות שארים.
על הקרקע, רגע לפני אפיסת כחות
מאירים נושאי הדגל בשלטי חוצות:
לכל דכפין, כאן משקפים ואמתות.
ראו, בקרקס החל מחול התרבות.

יוסי צור

שפה

כְּשֶׁהִיא תִּינוּק מִלְמְלָנוּ לוֹ בְּשִׁפְתַּת הַתִּינוּקוֹת
כְּשֶׁגָּדַל לְמַדְנוּ אוֹתוֹ לְשׁוֹן הָאֲנָשִׁים
כְּשֶׁקִּבְּרָנוּ אוֹתוֹ אֲמָרְנוּ לוֹ קִדִּישׁ
הַיּוֹם כְּשֶׁהוּא מֵלֶאֶךְ אֲנַחְנוּ רַק בּוֹכִים
כִּי בָכִי הוּא שִׁפְתָם שֶׁל הוֹרֵי הַמְּלָאכִים

יוסי צור - נולד וגר בחיפה, בן 48, מהנדס תוכנה ומנהל פרויקטים במקצועו, נשוי ואב לארבעה בנים, שלושה המהלכים על פני הארץ ואחד הגולש בין עננים. **אסף צור**, בנו השני, נרצח והוא כמעט בן 17 שנים, בפיגוע אוטובוס קו 37 בחיפה ב-5.3.2003. מאז מהווה הכתיבה דרך לניקוז ושיכוך כאבים, והוא מבלה חלק גדול מזמנו הפנוי בכתיבה של סיפורים קצרים ושירים.

יעל גלברמן

שוב

שוב האדמה שואלת והשמים עונים בְּשִׁקְרָ לָבֵן.
עֵנָן, הַמְטֹאטָא הַיִּפְהֶפֶה הַזֶּה,
מִפְּרֶךְ כְּמוֹ נוֹצָה,
מִזִּיז אֶת הַשְּׂאֵלוֹת מִצַּד לְצַד,
מִפְּנֵה מְקוֹם לְמַשֶּׁהוּ שְׂאֵת לֹא מְצַלִּיחָה לְמַצֵּא.
הַדְּבָרִים הַקְּלִים הֵם שְׁמַעִיפִים אוֹתָךְ,
אֵלֶּה שֶׁפַּעַם חָצוּ אֶת הָאֲוִיר.
הַכֹּל נִסְלַח מִלְּבַד דֶּלֶת סְגוּרָה.
הַכֹּל מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת מִלְּבַד הַטְרִיקָה
שְׂאִין אַחֲרֶיהָ אֵלֶּה שֶׁקֵּט מְחַלֵּט.
כָּבֵד יָמִים, כָּל הַשְּׂאֵלוֹת שְׂאֵת שׁוֹאֵלֶת
נֹרוֹת בְּמִטָּחִים, יוֹתֵר כְּדִי לְהִדְף
מֵאֲשֶׁר לְמַצֵּא. תִּשּׁוּשׁ וְעֵקֶשׁוֹן, הַמִּחַ
מֵרִים שְׂקֵי חוֹל, עוֹרֵם אוֹתָם
לְאַרְךְ הַקִּירוֹת, חוֹסֵם כָּל פֶּתַח,
מִשְׁאִיר רַק חֲרָכֵי יָרֵיָה.
אֲבֵל הַמֵּאֲבֻטָּח בְּשַׁעַר הַלֵּב
בּוֹדֵק בְּטַפְּשׁוֹתָיו רַק אֶת הַיּוֹצְאִים.

שרית שץ שארית

ומה משאיר אדם אחריו?
כתם ישיבה על ספסל בשדרה
צבע יבש טריותו עבשה,
דשא מנמר - מדרך רגלים
שהזדרזו לשוב הביתה
בקטיעת סילוני ממטרות.

ומה משאיר אדם אחריו?
פסות עתון מכתמות בשמן,
הלחם הוא הדם
ויד לא יציבה
מחטיאה את מקלי הפסלת,
"הכוון מערב" מוסט כלפי מעלה.

משאיר אחריו.

רינה בשן לפי השם

ריח האדמה היה כבד ורך
עת פנינו לעבר החלקה הנכונה.
(גם ביציאה יבליח באפי טעם ביצתי)
רגלי נגפו 'חלקות פנויות' מעדתי.
מישהו אחז, מישהו נשף:
פה לא פול! פה לא פול!

בחלקה הנכונה
כבר געורה התסיסה
וידעתי.
אני מולה.
חובקת שיר אישי
מול אשד התפילה -
שורה ראשונה אוהזת מצפינה,
חוזרת משננת כמנטרה עצורה:
'רק לא ללדת באשד התפילה!'

רק ביציאה הרהבתי עז הססני
ללדת את הפרי
(אם פג הוא או אפיל).
מביטה כה נכה - טומנת השלל -
גוששת כה נכה בלי חול להטמינו.

רינה בשן - בת לניצולי-שואה עלתה ארצה בשנת 1957 מפולין בגיל 8. כבוגרת אוניברסיטה מוסמכת להוראת הספרות, למדה, חייכה וריכזה במשך 25 שנה את לימודי הספרות בחטיבה, בתיכון ובמכללה. בגיל 30 החלה לכתוב שירה ומעט פרוזה. ספרה הראשון "אישה במראה מודדת תסריטים" יצא בהוצאת "כרמל" לפני כשלוש שנים. ספרה השני "הצד השמאלי של הירח" עומד לצאת בקרוב בהוצאת "עיתון 77".

משה גנן

לקראת (כמה דרכים לומר שלום לארץ)

I

ביום האחרון
הפרחים על הכוננית, וחלון מאיר, רחב –
ואחות, נרפנת מעלי, שואלת לבקשה אחרונה –
מה אשאל? ולו לאחרונה, בטרם אעצם עיני לעד,
לו תרשיני, אחות
לגעת בשדיך, מקור חיי שפע...

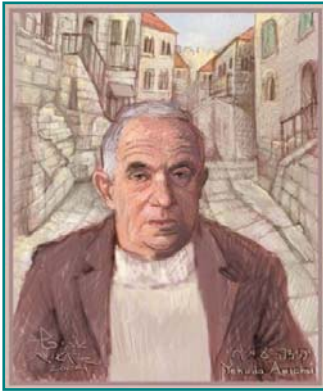
II

או כך לשכב
על הגב
ומולי, בערוץ המוסיקה
מסבירים ומנגנים בך ופרגולזי
להרדם לשמע הקולות והצלילים משמים
של מוסיקה דתית

III

וגם מן רצה לפטר אותי מבנק טפחות אחר 17 שנות עבודה, ואני בן 57
וגם דן סרי ראה לנכון לאחל לי דרך צלחה
ולשלחני מעל פני החוג היוצר שייסד בביתו עם חנה,
(היה מאמן בכגון דא פראש כח האדם במשרד החקלאות הסמוך)
ולא ידעתי אנה אבוא, הכל נסתים,
לא ידעתי את נפשי והכל נראה מתמוטט –
אז היא באה, על משפבי בחלום הלילה,
חשתי בלחיצת ידה,
(הן אמרה: "מעוטת בטוי אני",
ותמיד היו לדבריה כמה פרושים),
ועתה חשבת כי לחזקני במצוקתי באה
אך באה רק להפרד

ציור: אבי כץ

על שירו של עמיחי: ירושלים ירושלים למה ירושלים?

השיר על ירושלים, כפואמה גדולה, כולל עשרים ושמונה בתים ומופיע בספרו "פתוח סגור פתוח", ספר השירים שנעל את חייו של המשורר יהודה עמיחי. באורח זה בולט השיר בנוכחותו ויש מקום לומר - ככל הנראה במרכזיות שתפס אצל עמיחי. מהיכן אנו יוצאים למסע לירושלים? תשתית רעיונית רבת-הוד, מצויה בפסוקי התקווה והאופטימיות של הנביא ישעיה: "והיה

באחרית הימים, נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות, והלכו עמים רבים ואמרו: לכו ונעלה אל הר ה', אל בית אלהי יעקב, ויורנו מדרכיו, ונלכה באורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים". השאיפה היא לא עוצמה פוליטית ולא בלעדיות דתית-כוחנית, אלא מרכז עולמי שממזג ומפרה את האנושות כולה.

מכל הדברים הנשגבים אודות העיר (אבניה יהיו כסף וזהב, שעריה יגיעו עד דמשק וכד'), אני אוהב את הדברים הפשוטים שמשתמע מהם חלומי של כל המין האנושי לאיכות חיים אלמנטארית. הנה הוא הנביא זכריה, משורר את הטכסט הטהור הזה בפרק ח:

כֹּה אָמַר, ה' צְבָאוֹת, עַד יָשְׁבוּ זִקְנִים וְזִקְנוֹת, בְּרַחְבוֹת יְרוּשָׁלַם; וְאִישׁ מִשְׁעָנְתוֹ בִּידוֹ, מִרֵּב יָמִים; וּרְחֲבוֹת הָעִיר יִמְלְאוּ, יְלָדִים וְיִלְדוֹת, מִשְׁחָקִים, בְּרַחְבֵּיתָהּ. נִתֵּן לַהֲיוֹכַח כִּי יְרוּשָׁלַם בְּעֵינֵי יְהוּדֵי בַעַת הַהִיא, הִיתָה מַעֲיִן חִלּוֹם לְשִׁיפּוֹר הַגָּנִים שֶׁל הָאָדָם הַסָּרְקִסְטִי, הַלּוֹחֲמִי, לְמִיגוֹר הַצִּינִיּוֹת, לְהַדְבֵּרַת הַבִּידוּל הַחֲבֵרֵתִי וְלִהְפָּרַחַת הַשִּׁמְמָה הָאֵינְטֵלֶקְטוּאַלִית-רוּחָנִית.

חלום יפה חלמו. המציאות הראתה שירושלים - "בְּכֹו תִבְכֶּה בְּלִילָה, וְדַמְעָתָהּ עַל לְחִיָּה--אֵין-לָהּ מְנַחֵם, מִכָּל-אֲהָבֶיהָ... דְּרָכֵי צִיּוֹן אֲבִלּוֹת, מִבְּלִי בְּאֵי מוֹעֵד--כָּל-שְׁעָרֶיהָ שׁוֹמְמִין, כִּהְנִיָּה נֶאֱנָחִים; בְּתוֹלְתֶיהָ נִוְגוֹת, וְהִיא מֵר-לָהּ...חֲטָא חֲטָאָה יְרוּשָׁלַם, עַל-כֵּן לְנִידָה הִיָּתָה; כָּל-מְכַבְּדֶיהָ הִזְלִוָה כִּי-רָאוּ עֲרֹנָתָהּ, גַּם-הִיא נֶאֱנָחָה וַתֵּשֶׁב אַחֲוֹר" ככתוב במגילת איכה.

החלום התנפץ. והנה הגענו ארצה לבנות ולהבנות בה. והמפגש עם ירושלים לא הפך אותה "קִרְיָה יְפֹהֶפְיָה מְשׁוּשׁ לְעֶרֶךְ / עִיר נֶאֱמָנָה אֶת לְמַלְכָּךְ וְשִׁרְיָךְ" כדבר המשורר

זכריה אלצ'אהרי תימן (מאה ה-16)

מעניין לעקוב אחר ירושלים באמצעות המשקפת המלוטשת של יהודה עמיחי. ולהביט גם מסביב...

ירושלים בשירתו המוקדמת של עמיחי

ירושלים כמושא להתבטאות המשורר מצויה בשירים רבים אחרים. משוררים ישראלים רבים שמו לא במקרה את תל אביב דוקא במרכז שירתם. משורר ישראלי בן-דור המדינה שירושלים מתנהלת בשיח השירי אינה מובנת מאליה.

ב"שירים 1948-1962" נמצא את השער - "שירי העיר" והוא פותח בשיר "עיר הרוח". ירושלים בזמן כתיבת השיר היתה עדיין ירושלים הקטנה, החדשה, הישראלית, מעוקרת מירושלים היהודית-האימתנית, הקשה לעיכול כמו שנראה בהמשך. עמיחי מתמודד לכל אורך הדרך עם שאלת ירושלים. אנחנו: "אנחנו שנשארו לחיות" - היא: "עיר הרי הזיתים/ עיר הרוח" בעיר זו "האורות דלוקים בצהריים" והתחושה שהשיר משרה היא שבר וחרדה. איפה? כבר בירושלים שאינה אלא פארודיה על ירושלים האמיתית, עם הכותל והר הבית וכל המכלול הזה...

והנה שיר שהתרומם והפך למניפסט אנטי-מלחמתי ובעצם עניינה של ירושלים הוא המפעפע בסתר השיר, בשורה המסיימת. עכשיו נוכל לשים לב שחורבן הבית הוא שמשחק באופן מפתיע בשירו הנפלא של עמיחי שכאילו נכבש, הוגה ונתפרש על ידי תנועות השמאל לסיוג תחושת הצדק הישראלי: "מן המקום שבו אנו צודקים/ לא יצמחו לעולם/ פרחים":

"המקום שבו אנו צודקים - מן המקום שבו אנו צודקים/ לא יצמחו לעולם/ פרחים// המקום שבו אנו צודקים/ הוא רמוס וקשה/ כמו חצר// אבל ספקות ואהבות עושים/ את העולם לתחוח/ כמו חפרפרת כמו חריש/

והנה השורה הדומיננטית שנעלמה לכאורה:
"ולחשה תשמע במקום / שבו היה הבית/ אֶשֶׁר נִחְרַב."
הלחשה של ירושלים צועדת בעוצמה בשירת עמיחי .
שיר מרכזי בראיה המוקדמת של ירושלים בהקשר הסכסוך והמלחמה:
ירושלים

על גג בעיר העתיקה,
כביסה מוארת באור אחרון של יום:
סדין לבן של אויבת,
מגבת של אויב
לנגב בה את זעת אפו.
הבית הפותח מגלה לראשונה את האמפטיה כלפי האויב. ההמשך:

ובשמי העיר העתיקה [זו עדיין היתה בידי הירדנים!]
עפיון.

ובקצה החוט -

ילד,

שלא ראיתי אותו,

בגלל החומה.

סיום השיר מצמרר כמו שקראתיו לראשונה:

הַעֲלִינוּ הַרְבֵּה דְּגָלִים,

הַעֲלִינוּ הַרְבֵּה דְּגָלִים.

כְּדִי שְׂנֵחָשׁב שֶׁהֵם שִׁמְחִים.

כְּדִי שְׂיִחָשְׁבוּ שֶׁאֲנֵחֲנוּ שִׁמְחִים.

המשוואה שבין האויבים היא החשובה כאן והראויה לתשומת לב.

כעת נביט בירושלים דרך המשקפת של עמיחי ונביט מעט מסביב - ביחס של הוגים שונים לירושלים. אז יסתברו לנו דברים מעניינים מאד: יסתבר שירושלים נדחתה והיתה מושא להתקפה ואי קבלה של שדרות המנהיגים והיוצרים עוד בשחר הדיאלוג החדש שלנו עם הארץ. מספר מועט של דוגמאות :

בספרה ברל כתבה אניטה שפירא (עמ' 112-113) על הסתייגות דמות ציונית זו מירושלים:

"אם היה אזור בארץ, שממנו הדירו אנשי העליה השניה את רגלם, היתה זו, למרבה הפלא, ירושלים... דומה שאנשי העליה השניה היססו לגלות רגשנות 'ריאקציונית' למראה העיר המקודשת במסורת היהודית... היישוב הישן היה ידוע לשימצה בקרב המהפכנים העולים, וכך לא נראתה ירושלים שווה את טירחת העליה לרגל אליה. הגיעו עד חולדה, עד בן-שמון, ועד רמלה הרחיקו – אך לשם מה לעלות לירושלים? אפילו לגבי אהרן דוד גורדון לא היתה ירושלים של ימיו רבת חשיבות; ואם זקן זה, שבא ארצה אדוק בדת ובמסורת, לא ראה בירושלים עצמיות מיוחדת במינה, מה

לנו כי נלין על אותם צעירים, שארץ-ישראל שלהם נצטמצמה בגליל או ביישוב החדש בלבד? [ברל הגיע לירושלים באלול תרע"ז]. לאחר שהייה של חצי-שנה בירושלים עלה בראשון של פסח בפעם ראשונה להר הבית. בשביעי של פסח עלה שנית [וכתב]: 'סיבוב החומה וביקור הכותל, הר-הבית הוא הוא המפעים את הלב ומעביר על גדותיו'. תשע שנים עברו מאז הגיע ברל לארץ, עד שבא לראות את [הכותל ו]הר המוריה".

ברנר כתב בחרון אף כנגד ירושלים ודבריו מצויים בגבולות השינאה והתיעוב [לא ראיתי לנכון לצטט את דבריו החולניים].

שלונסקי ראה בירושלים עיר "מסולעת לקיפאון" לעומתה מי שדינאמית ומלאה חיים היא תל-אביב - "בת שובבה", וכן: "התקומה והחידוש לא מירושלים יצמחו". פרופ' דן מירון כתב מסה: **אם לא תהיה ירושלים**. וזהו חלק מלשון הזהב של מירון: "...ירושלים של היום חיה בכל נימי דמה, בכל אבניה וקוציה, את ההווה הישראלית האמיתית, שפירושה הוא כיבוש, או מאבק על כיבוש שטח לא לך, דחיקת רגלו של האחר, מימוש זכויותך שלך כאילו הן יחידות, נצחיות, בעלות תוקף טראנסצנדנטאלי, השלטת נוסח חייך שלך כאילו הוא הנוסח היחיד של החיים הראויים שיחיו אותם."

לעומת זאת תל אביב: "...תל-אביב של היום, לעומת ירושלים, היא עיר רכה וותרנית. עיר חוף של ריביירה כמעט. בסך-הכל נמשך כאן המאבק הנצחי על רכוש, מעמד, הצלחה וטובת הנאה. זוהי תחרותיות מסורתית בעלת שיניים קהות ועיניים ללא דם ושיגעון. הרוע הוא רוע רגיל, בנאלי, מחוסר אינטנסיביות ומשולל כל קסם של רוע רדיקאלי..."

ועמוס עוז? בספרו "כל התקוות - מחשבות על זהות ישראלית" הוא כותב: "ירושלים די מפחידה אותי. זאת אבן שואבת לכל כוחות הטירוף של היהודים, והמוסלמים, והנוצרים... ירושלים היא מקום מסוכן מאוד, כי היא שואבת אליה את כל הדחפים הכי קיצוניים בטבע האדם. היא עיר של הקצנה... בשום פנים ואופן לא הייתי יכול לחיות בה... הרעלת ההיסטוריה בירושלים הולכת ונעשית יותר חריפה ויותר ברורה... ירושלים כעת היא לא מקום לבני אדם".

וכן: בראיון למעריב ["ב בתשרי תשנ"ו"] "...העתידנות היא ההווה, היא תל-אביב, היא שפלת-החוף. אני חושב שהשפלה כבר ניצחה, וירושלים תהיה עיר שאנשים נוסעים אליה מישראל כמו לחוף-לארץ, כמו לראות את העבר... במלחמה בין ירושלים לתל-אביב אני כולי לצד תל-אביב - שפיות, חילוניות והווה. זה דבר חולה שחברה חיה רק בעבר ובעתיד. זה מסוכן נורא, זה הורג אנשים..."

בשלב זה ראוי להתייחס לשיר המונומנטלי עצמו - ירושלים ירושלים למה ירושלים?

נבחר את השורה הבאה מהבית הראשון:
"אנחנו היושבים בה מצגים/ בחלונות הראווה של ההיסטוריה בלבושים משנים...
בהבעה שמימית על פנינו..."
בחרתי את השורה הזו כי עמיחי אומר לך מיד - כשמדברים על ירושלים, מה שמיד קורה הוא שאנו בודקים בעצם את הזהות שלנו. העיר אינה פותרת בקלות את חידת עצמנו. הוא משרטט אותה כמו שהיא ואינו מעוות את דמותה:

אבל היא שומרת על בתי התפלה הישנים,
כמו אם שומרת על החדר של בנה שנפל במלחמה

וְלֹא תִשָּׁנָה בּוֹ מְאוֹם וְלֹא תִפְתַּח אֶת הַיָּלּוֹן.

בספר שבו חוזרות ללא הרף ה"מצוה", "תשתנה", חשוב להבחין בניואנס הזה שהוא מעניק לירושלים בשורה האחרונה הזו. יש לירושלים מחיצה מאיתנו, וילון שמונע מלראותה ערום ועריה. [כתל אביב ?]
וירושלים אינה מתכוננת שיצעדו בה מצעדי המשתנים.

הבית הרביעי מסתיים במילים:
**אָבֵל אוֹתָנוּ אֵי-אֶפְשָׁר לְרַמּוֹת
אָבֵל אוֹתָנוּ אֶפְשָׁר לְרַמּוֹת**

ובחנחון הזה של "כן" ו"לא" נחשפת העוצמה של הקירבה על הפיכחון והכאב שבה. לא תמיד מוכן, אפילו האוהב, להונאה עצמית. לא בכל מחיר.

והנה בבית 5 משתולל עמיחי בפרץ עז של שמחה: הוא מתאר את ירושלים כאטלנטיס שטבעה ומעלים מהקרקעית כתלים חרבים: "כמו כלים מאניות נבואה שטבעו". כמה יופי השקיע עמיחי בשיר הזה! הוא מונה: כדים מכוסי אצות, מטבעות מימים שהיו, זכרונות צעירים, זכרון אהבה של לילה קודם, זכרונות שקופים ובסיום קריאה חד משמעית ומדהימה מבחינת הרקע הפוליטי-מנטאלי שעמיחי ייצג:

בּוֹאוּ, נַחְזִיר אוֹתָם לְתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם!
אני קורא ולא מאמין עד כמה הוא מתאמץ לחרוט בקורא שירושלים היא כמו חלום שאנחנו חייבים להיות הפשר שלו שהרי:
"ירושלים היא קרוסלה מסתובבת ומסתובבת..."
ואי אפשר לרדת ממנה."
אבל הוא כותב יותר מפורש מההיגד הזה על הקשר האמיץ בין "אנחנו" לבין העיר:
"ומי שקופץ [כבר קראנו מי קופץ, י.ע.] ממנה מסכן את חייו
ומי שיורד ממנה בסוף הסיבובים חייב לשלם שוב"

ועוד יותר מפורש, הרבה יותר מפורש ותובעני:

**אָבֵא אֶל תּוֹרִיד אוֹתִי, אָבִינוּ מִלֶּכְנוּ,
תִּשְׁאִיר אוֹתָנוּ לְמַעֲלָה, אָבִינוּ מִלֶּכְנוּ!**

המטבע שאוהבים לאחרונה להשתמש בו ללא הרף יפה לשורות אלה: שורות מכמירות לב. מטאפורת הקרוסלה, המקבילה לסחרחרת ההיסטוריה שלנו, מופלאותו של ההומור [אבא אל תוריד אותי] והרצינות, ביודענו כי הילד המבועת בסחרחרת הזו הוא אנחנו. שיר זה נכתב שנים לפני שישראל בראשות אהוד ברק שיחקה ברעיון שהריבונות הישראלית תהיה מתחת לאדמה של הר הבית.

"...תשאיר אותנו למעלה, אבינו מלכנו!"
עמיחי כתב במקום אחר: "אני נביא עני" לקרא, לבכות ולצחוק. עוד נביא עני כזה והתעשרנו משני עמיחיים.

ונמצא בהמשך מזרן של תריג קפיצים, כי בירושלים הכל סמלים.
והנה בבית השמיני יעלה השיר על הבריקדה האמיתית כשיחזור עמיחי על שורת הכותרת של השיר:

למה ירושלים, למה לא ניו יורק
... למה ירושלים למה אני -

"למה אני" היא השאלה הקשה והקריטית בשיר כולו. היא כוללת את כל ה"אניי"ם, אנחנו, שנקלענו לפסוק בעניינים הגדולים שירושלים גולת הכותרת שבהם. הדורות הרבים שחלמו עליה היו משוחררים מעול נשיאתה כעיר חיים. "להמליך עליה ראש עיר" [איך כתב עמיחי: נורא להיות ראש עיר בירושלים] ירושלים יועדה להיות פתרונו של ה"משיח". המציאות היא שהיהודים נדחקו לירושלים על כורחם. לכו לפלשתינא, דחקו האירופאים ביהודי אירופה. לאט התרקם הסכסוך בין שני עברי החומה, בין הילדים ועפיפונייהם, ואשליות ניטעו על שמחות משני עברי החומות בירושלים !

"למה ירושלים. למה לא בבל עם מגדל בבל ושפות רבות", האנלוגיה לעיר מגדלים ושפות בינלאומיות עשויה או עלולה להיות קרובה כל כך לאנטי תזה שהיא תל אביב הידועה בציבור. עמיחי מקשה שוב ושוב:
"למה לא פטרבורג עם מסתורי
לילות לבנים כבגדי כהן
למה לא רומא עם הקטקומבות?"

וככל שהוא שואל הוא טווה לבוש חדש ובו יש הרבה "לא"
עמיחי בריבוי לאוים הוא עמיחי של make love: לאו ללונדון ולאו לפטרבורג ולאו לניו-יורק הוא גם לאו גדול לכל הערים האלה והדומות להן, שיש בהם ארמונות ואורות ו-love אבל אין להם מחוסר המידה האסטרונאוטית של ירושלים - האין סוף החללי והאבנים הבוכות של המציאות.
בבית שלשה עשר עמיחי יורה בכינון ישיר את הפתיחה של מגילת איכה - איכה ישבה בדד. פסוקי השיר שלו עזים ובעצמה חריגה הוא שואל:
אם היא אשה
האם יש לה אביונה וכשהיא זועקת, האם מהנאה או מכאב.

המעורבות של כל מאהבי ירושלים כמו תביעה של נביא - נדרשת בהטחה כאילו אין העיר אלא פרוצה:
רואה רק את השמים מעליה
ולא את פני אהובה

אלו הן שורות שיר מהעזות ביותר שלהט יהודי טמון בדימויים ובנטייתם הרגשית.

אינני יכול לדעת אם עמיחי בנה את שיריו על פי ה"סוד" אבל בבית 17 השורה הפותחת היא זו:
"בירושלים תמיד תקוה לטוב."
"טוב" בגימטריה הוא 17. אני מייד מבקש להסתייג מאבחנה זו אבל נראה ששיר אינטנסיבי וטעון רגשית ובעל היקף שכזה מעורר להניח שעמיחי לא הניח לאינטואיטיביות לשלוט בו. ובכל זאת, הדבר החשוב באמת הוא שנעלמה כאן השאלה שעד עכשיו עמיחי חזר עליה "למה ... ?" השאלה השאלה מושהיית. היא תחזור, אולי כדי לצחוק מהשאלה. כעת היא כמעט לא רלוונטית. לא בגלל האמצעי האומנותי, החשש לאבד את מימד ההפתעה: "בירושלים תמיד תקוה לטוב"

לא ראוי לומר ששיר יכול להיות מצע או מתווה דרך.

ובכל זאת משוקע בשיר גם מרחב פיוטי מפואר וגם חשבון עצמנו והוא מוביל את הקורא באופן מופלא במישור השירי-היסטורי-אישי-כללי ומדהים בכל שורה מחדש. לא רבים, גם לא משוררים "דתיים" יכולים לצלוח שורה כזו בשיר:

"א-ד-נ-י א-ל-ה-י-נו כלנו א-ד-נ-י אחד"

וזה בבית 19 שמתאר את ירושלים מסוכסכת בין עמים ודתות – "עיר של סכינים" – אבל בסוף מתפרצת אמונת אחדות הבורא כיללה חדה של בהירות וחשיכה. כיצד יוצאים ממרכזיותה של ירושלים והרצון לחיים ללא התפוצצות אדירה? "א-ד-נ-י א-ל-ה-י-נו כלנו א-ד-נ-י אחד".

אני מצטט משהו מפיו של יוסי ביילין [שמעתיו ברדיו]: "לא להרוס את כל מה שקיים אסור להגזים. הנחת היסוד שלי שרוב הדברים קיימים כתוצאה של מקריות. כך זה גם בחיים הפרטיים, בבית. נגיד המקום בו עומד קרש הגיהוץ. למה הוא עומד דוקא ליד קיר כזה ולא אחר? לא ברור. אבל מרגע ששמנו אותו שם קשה להזיז אותו - המקום מקודש". עמיחי מלמד אותנו את מקומה של ירושלים. יש מתפעלים מהטבע האנושי ביחס למיקומו של קרש גיהוץ. קל לברוח לתל אביב ולנסות לברא לנו מצעד חדש של הרוח הישראלית, מנוכר מהדחיסות והמשא הכבד שבו ירושלים מסבכת אותנו. וקשה להזיז את ירושלים ממקומה... המקום מקודש. בתודעה שלנו חקוק משפט בן אלמוות של רפאל אמיר, שדרן הרדיו שמסר את המילים הנרגשות האלה בשידור ברגע שחרור הכותל: "אני יורד ברגע זה, ברגע זה, אני יורד במדרגות אל הכותל. אינני אדם דתי, מעולם לא הייתי, אבל זהו הכותל, ואני נוגע באבני הכותל המערבי!..." הוא שאמר בריאיון ["מקור ראשון"] "הכותל מעולם לא שוחרר, הוא נכבש מיד בידי החרדים"... יהודה עמיחי משיב תשובה מרתקת, מורכבת, ועם זאת בהירה, טעונה בהומור אך רוחשת מכובד השאלות: ירושלים ירושלים למה ירושלים?

בית 28

לְמָה יְרוּשָׁלַיִם, לְמָה אָנִי
לְמָה לֹא עִיר אֲחֶרֶת לְמָה לֹא אָדָם אֲחֵר? [אתם מצפים לתשובה י.ע.]
פַּעַם עֲמַדְתִּי לִפְנֵי הַכֶּתֶל הַמַּעֲרָבִי
וּפְתָאוֹם, לְהִקֵּת צְפוּרִים עֲלֵתָה לְמַעַלָּה
בְּקִרְיָאוֹת וּבְמִשְׁק כְּנָפִים, כְּמוֹ פְתָקוֹת בְּקֶשֶׁה
שֶׁהִשְׁתַּחֲרָרוּ מִבֵּין הָאֲבָנִים הַגְּדוֹלוֹת וְהַכְּבִדּוֹת
וְעָפוּ אֶל עַל.

קבלתם את התשובה. התמונה העממית ביותר שבאה "מלמטה" משמשת בתמונת הסיום, משחררת יונים לשמים לפני סגור המסך.

מקור הציור: מוזיאון השואה הבינלאומי בסיאטל, ארצות הברית

חדש על המדף

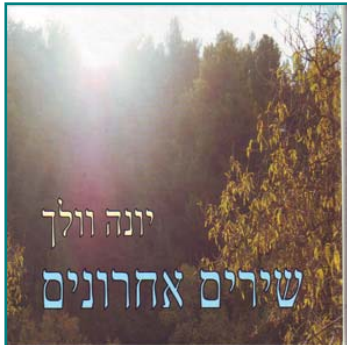

יעל גלוברמן – "אותו הנהר פעמיים", הוצאת "הליקון".
ספר שירה השני של המשוררת והמתרגמת.

"אדומה", ביוזמת "אתגר" - כתב עת פוליטי תרבותי, "מעין" - כתב עת לשירה ו"הכיוון מזרח". הספר כולל שירים של משוררים מוכרים וידועים, לצד שירי משוררים בתחילת דרכם, יהודים וערבים, פזמונאים וכותבים שאינם מגדירים עצמם כמשוררים כלל. גם אם כתיבת השירה היא מעיקרה מעשה בודד, שיתוף הפעולה ב"אדומה" מעיד על האפשרות לכתוב ולקרוא שירה מתוך עמדה של שיתוף.

אמיר גלבע - "הנה ימים באים": שירים 1942-1946. "הוצאת הקיבוץ המאוחד", מרכז קיפ אוניברסיטת ת"א. מקבץ של שירים שנתגלו בארכיונו של המשורר וטרם ראו אור עד כה.

יונה וולך – "שירים אחרונים". בהוצאת "ספרים - הוצאה לאור". בספר שישה משיריה שלא ראו אור מעולם וכן קטעים מכתב ידה המקורי שהודפס על מכונית הכתיבה הישנה שלה.

דורי מנור - "בריטון". בהוצאת "אחוזת-בית". הספר כולל שירה מקורית של המשורר לצד תרגומיו לשיריהם של משוררי עולם נודעים.

אירועי ספרות

עם פתיחת שבוע הספר, רבים מאוד אירועי הספרות. להלן מובא מבחר אקראי.

יונה וולך מזוית אישית

7.6.07 - במלאת 63 שנה להולדתה, ולצאת הספר "שירים אחרונים" (הוצאת ספרים). בהשתתפות: עזה צבי, עפרה צימבליסטה, דרור גרין, יערה שחורי. מוסיקה: אילן וירצברג. במהלך הערב יוקרן סרטה של רונית ויס-ברקוביץ 'יונה וולך - שנת חייה האחרונה' ויוצגו סרטונים נדירים על יונה וולך משנות ה-60, מארכיונה הפרטי של עזה צבי. כמו-כן תושמע הקלטה של המשוררת מתראיינת אצל אילנה צוקרמן וקוראת משיריה. דמי כניסה: 30 שקלים. 19:30 פתיחת קופות, 20:30 תחילת הערב. בית העירייה הישן, רח' ביאליק 22 תל-אביב, 03-5254530

סביב שולחן בקפה כסית

11.6.07 בשעה 11.00 - סדרת ארץ ישראל בסיפור ובצליל. מר נתי גולדברג מרצה על נתן אלתרמן, אלכסנדר פן, לאה גולדברג, אברהם שלונסקי, משה וילנסקי, רפאל קלצקין וחנה רובינא בעודם מסובים בקפה כסית. חגיגה של סיפורים ושירים. בית יד לבנים, רחוב הירקון 48, חיפה, 04-8254386

14.6.07 בשעה 19.30 - ערב השקה לכבוד צאת קובץ השירים "מוזיאון הזמן" סדרת "ריתמוס", "הוצאת הקיבוץ המאוחד", מאת: אמיר אור. בהשתתפות: עמינדב דיקמן, אורי הולנדר, אמירה הס, חדווה הרכבי, נורית זרחי, רוני סומק, בנימין שבילי, ענת שרון. לשירה אין צו-גיוס: אמיר אור. מחול בוטו: מיה דונסקי. מוסיקה: יאיר דלאל. דמי כניסה: 30 שקלים. 19:30 פתיחת קופות, 20:30 תחילת הערב. בית העירייה הישן, רח' ביאליק 22 תל-אביב, 03-5254530

פניני ספרות

19.6.07 בשעה 11.00 - מפגש עם מיטב הסיפור הקצר, בספרות העברית ובספרות הכללית. היצירות שנבחרו דנות במצבו הקיומי של האדם במעגלי חייו השונים, ומטפלות במהות האדם וביחסיו הבין-אישיים במשפחה ובחברה. מרצה: זהבה שחר. הכניסה בתשלום על בסיס מקום פנוי. אסכולות, האוניברסיטה הפתוחה, 03-7660660

החוג לשוחרי שירה - מפגשי הקראה משירי משוררים מן הארץ והעולם. והפעם משיריו של המשורר ושחקן התיאטרון אברהם חלפי. המפגש יתקיים בקיבוץ שריד, במועדון "הסנדוויץ'", בתאריך 12.7.07 בשעה 20.00. המפגש כולל כיבוד עשיר באווירה ייחודית ואינטימית. מחיר כניסה: 50 ₪. טלפון לבירורים: 04-6507472.

המדור לחיפוש שירים קרובים

על פי בקשת מספר קוראים, אנו מביאים את השיר "שכול וכישלון" שנכתב על ידי אמנון שמוש והוקרא בטקס המרכזי של יום הזיכרון 2007. תודה מקרב לב לאילנה בן-דב.

אמנון שמוש

שכול וכישלון

השיר שלא נכתב
על האם השכולה
לא

יכתב

לעולם
המקוננים כלם
אבדו את קולם

השיר שלא נכתב
על האב
שעולמו חרב
לא

יכתב

לעולם
בנו הותיר אחריו
רק תו -

השיר שלא נכתב
על הנערה
שאהבה בסתר
ונכתבה לו שיר
כזה קצרצר
ועל האח הצעיר
וכל היתר
לא

יכתב

לעולם

כי מי יכל
לכתב על
השכול

נפל בשאר-ישוב
ולעולם
לא

ישוב
והשאר לא חשוב
כל-כך
לא חשוב

ישוב -

נפל בשאר-ישוב
ולעולם
לעולם
לא

ישוב

והשאר לא חשוב
באמת
לא חשוב
לא חשוב

השיר שלא נכתב
לא יכתב
כי

האותיות חומקות
והמלים - ריקות

והאמהות
ה א מ ה ו ת -
חומקות ריקות
תוהות
בוהות
בחלל - - -

והארץ היתה תהו
ובהו
וחשך על פני
תהום

ויאמר אלהים יהי אור
ויהי-אור

אך גם השיר
שנכתב
על השיר-שלא-נכתב
אינו יכול
להביא
ולו-מעט מן האור
אל החר השחר

שֶׁל הַשְּׂכּוֹל
הַכָּחָל

*

תָּם הַשִּׁיר
שֶׁלֹא נִכְתַּב
עַל הָאֵם שֶׁקִּבְּרָה אֶת הַבֵּן
עַל הָאָב וְהַסֵּב
שֶׁאִמְרוּ קִדִּישׁ אַחֲרָיו
עַל הַלֵּב הַמְּמָאן
לְהַכִּיל אֶת הָאֵין

תָּם וְנִתְּנָתָם

נכתב לרגל יום השנה לאסון המסוקים
פורסם לראשונה ב"מעריב" 12.2.1997
(תחת הכותרת "השיר שלא נכתב")

אני מנצלת את החלון שפתחת לחיפוש שירים ומבקשת את עזרתך במציאת
שירו של יורם טהרלב (לא פזמון), שיר המתאר את אשתו ואת כל הדברים
שהיא עושה "דקה" לפני שהיא נכנסת בלילה למיטה.

תודה
נילי פוירשטיין

בעיתון הארץ מתאריך 3.6.07 התפרסם מאמר על תוכניות לקיצוצים ברשות
השידור: "....בעוד חודש, ב-1 ביולי, עשויה רשות השידור להדמים את רוב
תחנות קול ישראל, ובהן קול המוסיקה, רשת א', רשת מורשת, רדיו רק"ע
והרדיו בערבית. במקביל יחדל ערוץ 1 מכל הפקותיו וישדר רק שלוש
תוכניות אקטואליה. אחת התוכניות שתדר מהמסך תהיה "יומן", המשודרת
בערבי שבת...."

<http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/866197.html>

אתם מוזמנים לכתוב אל רשות השידור ולמחות על ניסיונות לקצץ
באמצעים תרבותיים וחברתיים חשובים מאין כמותם.

הכתובת לפניות היא: ombudsman@iba.org.il

קוראים כותבים

לשרית המרווה רגעי צמא באוספי השירה המוצאים דרכם, מן הסתם

לנמענים השוקקים.. -תודה!

רציתי להתייחס לשירו של ע. פלד 'הצייר מצייר'. לא מבינה מה צורך וטעם לקחת את שירו של נתן זך, לצטטו בשמו כחלק מהשיר החדש, השיר של זך הולך איתי שנים רבות הוא חד פעמי בהרבה מובנים, למה להפקיעו? זה יאה בהחלט לקבל השראה ממנו, אך השיר של עודד פלד עשוי להיות שיר נפלא לו השאיר בו את מילותיו שלו בלבד:

המשורר, צל לבן מהלך בחשכה\ מפזז בעלווה, מלת אלם בסלע \ דבר סתר בסבך

בראשית הארץ רוגע היתה\ ופייטן בריאה על פני המים רחף.

נראה לי שהפרדת הכוחות מעצימה את שני השירים.

רות פיכמן, מרצה לספרות ומנחת סדנאות כתיבה.

תגובתו של עודד פלד:

לגב' רות פיכמן שלומות,

השיר הנ"ל נכתב במסגרת שיעור שהעברתי בסדנת כתיבה לשירה המתקיימת בכרמיאל. לגיטימי בהחלט בעיני לקחת שיר כנקודת מוצא ליצירת שיר חדש - ולא רק כתרגיל כתיבה, מה גם שבנוסף לכותרת צוטטו כמוטו המילים הראשונות משירו החד-פעמי [מסכים איתך במאה אחוזים] של נתן זך. אינני רואה כאן שום סתירה - נהפוך הוא. ההישענות על שיר שכתב משורר אחר כמקור השראה, תוך ציון המוטו מתוכו, היא-היא היוצרת את אותה הפרדת כוחות המעצימה את שני השירים גם יחד.

שלך

בברכה

עודד פלד

שרית יקרה

אני מבקשת להעביר את מכתבי למדור קוראים כותבים.

הירחון, מעשה ידיך להתפאר הוא מלאכת מחשבת.

אני יושבת בגולה ומחכה בקוצר-רוח לירחון מידי חודש-ניחוחות הטוב והיפה שבנו, בארץ הטובה והיפה שלנו, משיבים את רוחי, אני מתפללת תפילה חרישית, שמנהיגנו, ימצאו זמן לקרוא בו ולהיזכר....
אני מאמינה ששרת החינוך, וועדת החינוך ימצאו בו חפץ, אם יישלח להם ואנא המשיכי במלאכת הקודש שלך, שנים רבות ומספקות ויישר-כוחך!

אורה ילין

שלום שרית, 🌈

קיבלתי את מצגת "מה עושות האיילות" של לאה גולדברג, מחמי, כדי שאקריא לילדיי, ונהייתי מכך מאוד. כגננת וכאם חשבתי שמצגת כזו חשובה מאוד להעברת המורשת התרבותית היפה של ארצנו, ותהיתי אם ישנן מצגות דומות של משוררים או סופרי ילדים כדי שאוכל להעבירם הלאה לילדיי וכן לילדי הגן. אשמח מאוד. תודה ושבוע טוב - רות נדל, הוד השרון

שרית שלום 🌈

שמי מרטה ולפני כמה דקות נפגשתי עם האתר היפה שלך דרך מצגת נחמדה מאוד שקבלתי. אנחנו שתי מורות בחינוך מיוחד שבונות יחידות לימוד - בתוך אתר - לילדי גן ובית ספר בחינוך המיוחד. הנושא שלנו הוא: "עונות השנה". אנו מתייחסים לסיפורי ילדים ויצירות מוסיקליות. השאלה היא האם קיימות מצגות של סיפורי ילדים כמו "המטריה הגדולה של אבא" ששייך לחורף ו"תירס חם" לקיץ ו/או סיפורי ילדים אחרים? ושאלה הבאה, באם קיימות אותן מצגות, האם אפשר להשתמש בהן כקישור ליחידות שאנו בונות בתוך האתר.

מצפה לתשובתך
תודה והמשך יום טוב

מרטה

תגובתי למרטה:

תודה מקרב לב על פנייתך. התשובה היא כמובן חיובית. "החוג לשוחרי שירה" מעודד שימוש בחומרים השונים (ירחון ו/או מצגות) במסגרת מערכת החינוך ומברך על כך.

